

1939-40 Sovyet-Fin Kış Savaşı'nın Yeni Sabah, Cumhuriyet ve Tan Gazetelerine Yansıması ve Bu Gazetelerin İdeolojik Pozisyonları Üzerine Değerlendirmeler

The Reflection of the 1939-40 Soviet-Finnish Winter War on Yeni Sabah, Cumhuriyet and Tan Newspapers and Evaluations on the Ideological Positions of These Newspapers

Serdar KARA*

*Öğr. Gör. Dr., Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Bölümü, Bolu, Türkiye

ORCID: S.K. 0000-0001-6969-8054

Sorumlu yazar/Corresponding author:

Serdar Kara,
Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi,
Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Bölümü,
Bolu, Türkiye
E-posta/E-mail: serdarkaratarih@gmail.com

Başvuru/Submitted: 05.05.2022

Revizyon Talebi/Revision Requested:
13.02.2023

Son Revizyon/Last Revision Received:
11.06.2023

Kabul/Accepted: 22.06.2023

Atf/Citation: Kara, Serdar. "1939-40 Sovyet-Fin Kış Savaşı'nın Yeni Sabah, Cumhuriyet ve Tan Gazetelerine Yansıması ve Bu Gazetelerin İdeolojik Pozisyonları Üzerine Değerlendirmeler." *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları-Recent Period Turkish Studies* 44 (2023): 359-392
<https://doi.org/10.26650/YTA2023-1112656>

ÖZ

1930 yılında Serbest Cumhuriyet Fırkası deneyimi ile kısa süren çok partili sistem esnasında görece arttığı söylenebilecek basın hürriyeti, fırkanın kapatılmasından ardından kısıtlanmış, dünyadaki genel eğilime paralel olarak Türkiye'de de tek partili bir sistem pekiştirilmeye başlanmıştır. Bu dönemde Türk basını özellikle iç politikaya ve rejime ilişkin kendi ideolojik tercihlerini açık bir şekilde ortaya koymak, bu yönde tartışmalar yapmak imkânını bulamamıştır. Basın, ideolojik eğilimlerini daha çok dönemin dünya meseleleri üzerinden göstermiştir. Dolayısıyla tek parti döneminin dış politik olayları, Türkiye'de basının ideolojik tercihlerini yansıtmaya bakımdan önemli bir veri kaynağıdır. İkinci Dünya Savaşı başladıktan kısa bir süre sonra lokal bir savaş olarak Sovyetler Birliği'nin Finlandiya'ya saldırısıyla başlayan ve üç ay kadar süren Kış Savaşı, Türk basınının ideolojik eğilimlerini anlamak bakımından dikkate değer bir olaydır.

Bu çalışmada, İkinci Dünya Savaşı yılları Türkiye'sinin üç farklı eğilime sahip gazetesi olarak bilinen *Cumhuriyet*, *Yeni Sabah* ve *Tan* gazetelerinin Kış Savaşı'na yönelik yaklaşımı ele alınmıştır. Bu gazetelerde çıkan yazılar ve haberler incelenmiş, Kış Savaşı'na yönelik yaklaşımları üzerinden ideolojik eğilimleri hakkında değerlendirmeler yapılmıştır. Ayrıca basının Kış Savaşı'na dair tutumunun, 1939-40 arası Türk dış politikasıyla ilişkisi irdelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kış Savaşı, Türk Basını, İkinci Dünya Savaşı, Sovyetler Birliği, Finlandiya

ABSTRACT

Freedom of the press, which can be considered to have relatively increased during the short-lived multi-party system with the experience of the Liberal

(Free) Republican Party in 1930, was restricted after the closure of the party, and later a one-party system began to be consolidated in Türkiye in parallel with the general trend in the world. During this period, the Turkish press was unable to find a chance to reveal clearly its ideological preferences, especially regarding domestic policy and the regime and to hold discussions in this direction. The press demonstrated its ideological tendencies mainly through the world issues of the period. Therefore, the foreign political events of the single-party period are an important source of data in terms of reflecting the ideological preferences of the press in Türkiye. The Winter War, which began with the attack of the Soviet Union on Finland as a local war briefly after the Second World War and lasted for approximately three months, is a remarkable event for understanding the ideological tendencies of the Turkish press.

This study discusses the approach of Cumhuriyet, Yeni Sabah, and Tan newspapers which were known as the newspapers with three different tendencies in Türkiye during the Second World War, towards the Winter War. The study examined the articles and news in these newspapers and evaluated their ideological tendencies through their approaches to the Winter War. In addition, the article analyzed the relationship between the attitude of the press towards the Winter War and Turkish foreign policy between 1939 and 1940.

Keywords: Winter War, Turkish Press, The Second World War, Soviet Union, Finland

Extended Abstract

The political system in Türkiye is the main factor that determines the media regime. During the early Republican period, multi-party life was tried twice, and the press gained the opportunity to make its voice heard compared with the single-party years. After the failure of these attempts, the press largely lost this freedom with the adoption of the Press Law in 1931. For this reason, the press demonstrated its ideological tendencies through issues related to foreign policy instead of discussing domestic politics and the regime.

On September 1, 1939, the Second World War began with the German invasion of Poland. The Soviet-Finnish Winter War, which also emerged as a local war during the Second World War, was an event that exhibited the ideological tendencies of the Turkish press.

Immediately prior to the Second World War, Soviet Russia wanted to expand its borders to the Baltic region to secure its borders against the increasing danger from Germany. Toward this end, it demanded certain regulations and argued that the Finnish-Soviet border was only 32 km from Petrograd. However, Finland refused these demands. After the talks were interrupted, the Winter War began on November 30, 1939, when Soviet Russia attacked Helsinki. Contrary to expectations, Finland displayed great resistance by using the climatic and geographical conditions in its favor. However, Finland, which did not find the help it expected, needed to ask for peace and submitted to Soviet demands at the end of the war that lasted for 104 days.

Contrary to the common belief in Turkish historiography, Türkiye followed a policy

of alliance with Britain and France instead of an active neutrality policy during this period. This policy was a factor that determined the attitude of the press towards the Winter War. However, a number of differences existed among the three abovementioned newspapers. The ideological tendencies of these newspapers played a role in the basis of these differences.

Cumhuriyet, *Yeni Sabah*, and *Tan* newspapers represented the three tendencies of the Turkish press during the Second World War. *Cumhuriyet* is known for being pro-German, *Yeni Sabah* for being pro-British, and *Tan* for being pro-Soviet. Therefore, the study also examined the positions taken by these newspapers based on their attitude toward the Soviet-Finnish Winter War.

Yeni Sabah, especially its editor-in-chief Hüseyin Cahid Yalçın, was worried that Soviet Russia would approach Germany due to this war. However, in the later days of the war, after the Allied states clarified their stance in favor of Finland, *Yeni Sabah* also took a stance in favor of Finland. Yet, the tone it used against Soviet Russia was extremely careful. In other words, *Yeni Sabah* refrained from using a harsh style against Germany and Soviet Russia.

Cumhuriyet, which was described as pro-German due to its editorial policy during the Second World War, openly took the side of Finland during the Winter War. The unexpected resistance from Finland was met with enthusiasm. *Cumhuriyet* like *Yeni Sabah* associated the heroism of the Finns against the Russians with their “Turkish roots” and covered the subject intensively. *Cumhuriyet* differs from the other two newspapers due to its critical language against the Allies and Soviet Russia. In particular, names, such as Peyami Safa (known for his anti-communist ideas) and Muharrem Feyzi Togay (defender of Turanist thought), used harsh language against Soviet Russia. On the other hand, Zekeriya Sertel, the editor-in-chief of the *Tan*, argued that the Soviet Union had lacked imperialist goals and made justifiable demands in favor of socialism.

Giriş

Erken Cumhuriyet döneminin çok partili hayata geçiş denemelerinin ardından tek partili sistemin iyiden iyiye benimsenmesiyle beraber Türk basını da bu duruma büyük ölçüde ayak uydurmak zorunda kalmıştır. Türkiye'deki basın rejimi, kurulan otoriter tek partili sisteme uygun olarak şekillendirilmiştir. Basın, yasama, yürütme ve yargının yanında dördüncü bir güç olarak kabul edilmiştir. Güçler birliği anlayışının benimsenmiş olmasının dolaylı bir neticesi olarak basın da iktidarın ve rejimin varlığını sürdürmesine yardımcı bir araç olarak değerlendirilmiştir. 1931 yılında kabul edilen Matbuat Kanunu, içerdiği sert tedbirlerle basının üzerinde bir nevi *Demokles'in Kılıcı* vazifesini görmüştür. Matbuat Umum Müdürlüğü ve Basın Birliği Kanunu ile oluşturulan Türk Basın Birliği vasıtasıyla hükümet basın üzerindeki denetimini sıkılaştırmıştır. Dünya siyasetinde giderek artan gerilim ve sonunda İkinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla birlikte basının üzerinde var olan baskı iyice artmıştır. 1938 yılında, 1931 Matbuat Kanunu'na yapılan ilavelerle kısıtlamalar daha da çoğalmıştır. 1 Eylül 1939'da Hitler Almanya'sının Polonya'yı işgaliyle birlikte İkinci Dünya Savaşı'nın başlamasının ardından basının durumu iyice zorlaşmıştır. Türkiye'de rejime yönelik birtakım ideolojik tartışmaların yapılmasının pek de mümkün olmadığı bu dönemde dış politik meseleler, Türk basınının ideolojik yönelimini gösteren başlıca veriler olarak değerlendirilmelidir¹. İkinci Dünya Savaşı'nın başlamasından kısa bir süre sonra lokal bir savaş olarak ortaya çıkan Sovyet-Fin Kış Savaşı, Türk basınının ideolojik yönelimini gösteren hadiselerden birisidir.

İkinci Dünya Savaşı dönemi Türk basını hakkındaki çalışmalarda ortak görüş, Türk basınının savaşan taraflar arasında yaptıkları tercihlere göre cephelere ayrıldıklarıdır. Hatta Cihad Baban'a göre bu hükümetin de istediği bir durumdur. Hükümet, savaşın uzak kalabilmek ve savaşan taraflardan gelebilecek baskıları idare edebilmek adına gazetelerin farklı eğilimlerde çıkmasını kendi tarafsızlık politikasının devamı açısından olumlu bulmaktaydı². Ahmet Emin Yalman'ın *Vatan*, Necmettin Sadak'ın *Akşam*, Zekeriya ve Sabiha Sertel'in *Tan* ve Hüseyin Cahid Yalçın'ın yazdığı *Yeni Sabah* ile *Tanin* gazeteleri Müttefiklerden yana tavır almışlardı. Bunlar içerisinde *Tan* gazetesi Müttefiklerden yana olmasının yanında hususi olarak Sovyetler Birliği'ne yakın bir

1 O. Murat Güvenir, 2. *Dünya Savaşında Türk Basını*, Gazeteciler Cemiyeti Yayını, İstanbul, 1991, s. 23-29, 41-64, 209-214; Alpay Kabacalı, *Türk Basınında Demokrasi*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1994, s. 126-169; Hülya Öztekin, *Tan, Serteller Yönetiminde Muhalif Bir Gazete*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2016, s. 52; Sezen Kılıç, *Türk Basınında Hitler Almanya'sı (1933-1945)*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2010, s. 290; Orhan Koloğlu, *Osmanlı'dan 21. Yüzyıla Basın Tarihi*, Pozitif Yayınları, İstanbul, 2015, s. 117-121; Hıfzı Topuz, *II. Mahmud'dan Holdinglere Türk Basın Tarihi*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2015, s.148-162.

2 Cihad Baban, *Politika Galerisi, Bir Devrin Hükümranları*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2009, s. 300-301.

çizgi benimsemişti. Ayrıca benzer bir çizgiye sahip *Yurt ve Dünya* gibi bazı sol yayınlar da bulunmaktaydı. Diğer tarafta ise Yunus Nadi ve oğlu Nadir Nadi tarafından çıkarılan *Cumhuriyet*, Ziyad Ebüzziya tarafından çıkarılan *Tasvir-i Efkâr* gazeteleri Alman yanlısı bir çizgideydiler. *Atsız*, *Ötügen* gibi bazı Turancı yayınlar da dış politika açısından benzer bir tavır takınmışlardı³.

Bu çalışmada Türk basını hakkındaki bu genelleyci anlatı da sorgulanmaktadır. Türk basını, İkinci Dünya Savaşı yıllarında Türk dış politikasıyla çelişmemeye özen göstermek zorundaydı. Öte yandan Türk dış politikası, İkinci Dünya Savaşı boyunca aynı tavrı göstermemiştir. Aşağıda da sıkça vurgulanacağı üzere 1940 Haziran'ında Fransa'nın düşüşü önemli bir kırılma noktası olmuştur. Bu tarihe kadar İngiltere ve Fransa ile ittifak esasına dayalı bir dış politika benimsenmiş, Türk basını da önemli ölçüde buna göre tavır almıştır.

Dönemin Türk Dış Politikası

Türkiye, 1930'lu yılların ikinci yarısından itibaren iki ciddi güvenlik tehdidi algılamaktaydı. Bunlardan ilki özellikle Akdeniz'de emperyal hedefler besleyen İtalya, diğeri ise Doğu Avrupa'ya doğru yayılma arzusu gösteren Nazi Almanya'sı idi. Nisan 1939'da İtalya'nın Arnavutluk'u işgali ve Almanya'nın da bu işgali desteklemesi Türkiye'deki endişeleri arttırmıştır. Bu tehditler karşısında Türkiye giderek İngiltere-Fransa blokuna yaklaşmıştır⁴.

İkinci Dünya Savaşı Türk dış politikasını 1939-40 ve 1943-1945 şeklinde iki karşıt döneme ayıran William Hale, ilk dönemde Türkiye'nin İngiltere ve Fransa ile bir anlaşma için istekli olduğunu, İngiltere'nin ise isteksiz davrandığını, ikinci dönemde ise rollerin tersine döndüğünü ve İngiltere'nin bir anlaşma için baskı yaptığını, Türkiye'nin ise durumunu korumak istediğini belirtmektedir. Hale'e göre Türkiye'nin aktif tarafsızlığı seçmesi Fransa'nın çöküşü sonrasında kabul edilmek zorunda kalınan bir durumdur⁵. Türkiye'nin aktif tarafsızlık politikası baştan belirlenmiş, İkinci Dünya Savaşı boyunca uygulanmış bir siyaset değeridir. Haziran 1940'ta Fransa'nın Almanya karşısında ağır bir

3 Nilgün Gürkan, *Türkiye'de Demokrasiye Geçişte Basın (1945-1950)*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1998, s. 51; Demet Ercan, *İkinci Dünya Savaşı'nda Türk Kamuoyunda Hitler Algısı*, Libra Kitap, İstanbul, 2018, s. 28, 332; Koloğlu, *Osmanlı'dan...*, s. 120; Öztekin, *Tan, Serteller Yönetiminde...*, s. 52-53.

4 Murat Aydoğdu, "1939 İngiliz-Fransız-Türk Antlaşması'na Dair Dikkatlerden Kaçan Bir Gerçek: Özel Anlaşma'da Yer Alan 'Erteleyici Madde'nin Kaldırılması", *Uluslararası İlişkiler*, C. 19, No. 75, (2022), s. 84; İsmet İnönü, *Defterler (1919-1973)*, C. 1, Hazırlayan Ahmet Demirel, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2001, s. 259.

5 William Hale, "Turkey and Britain in World War II: Origins and Results of the Tripartite Alliance, 1935-40", *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*, C. 23, No. 6, (2021), s. 840.

yenilgiye uğramasından sonra boşa çıkmış ve Türkiye, siyaset değiştirmek zorunda kalmıştır⁶.

Türkiye, İngiltere ve Fransa ile iş birliğini öngören 19 Ekim 1939 tarihli Karşılıklı Yardım Antlaşmasıyla birlikte Türk-İngiliz-Fransız İttifakına imza atarak kesin bir tercih ortaya koymuştur. Üstelik bu hamleyi dış ticaretinin neredeyse bütünüyle bağlı olduğu Almanya ile ticari ilişkilerinin kopması ve siyasi gerilim yaşaması pahasına yapmıştır. Bu noktada Ankara'nın beklentisi, İngiltere ve Fransa'nın, Almanya'dan doğacak boşluğu doldurmasıdır⁷.

Yaygın kanı, bu antlaşmaya ekli Özel Anlaşmanın 6. maddesinin Türkiye'nin savaş dışı kalmasında önemli bir rol oynadığı yönündedir. Bu maddeye göre Türkiye, İngiltere ve Fransa tarafından kendisine taahhüt edilen askeri ve ekonomik yardımlar sağlanırsa üzerine düşen yükümlülükleri yerine getirmekle mükellef olacaktı. Ancak gözden kaçırılan önemli bir husus şu ki bu madde 26 Ocak 1940 tarihinde Bakanlar Kurulu kararıyla iptal edilmiştir⁸. Bu tarihte henüz Fransa düşmemiş, İtalya savaşa girmemiştir. Türkiye, Özel Anlaşmanın 6. maddesini/erteleyici maddeyi kaldırarak savaşla arasındaki “en sağlam bariyerlerden” birisini kaldırmış, İngiltere ve Fransa'nın yanında savaşa girme olanağını büyük ölçüde arttırmıştır. Dolayısıyla hem Hale'in hem de Aydoğdu'nun belirttiği üzere Türkiye'nin savaşın başından itibaren aktif tarafsızlık yönünde bir politikayı tutarlı ve kararlı bir şekilde uyguladığına ilişkin yaygın kanı doğruluğunu kaybetmektedir.

26 Ocak 1940 tarihli karar, Türk tarih yazımındaki, Türkiye'nin tarafsızlık politikası benimsediği şeklindeki genel kanının aksine kendisini İngiltere ve Fransa'nın müttefiki olarak “kaçınılmaz şekilde muharebeye sürüklenen bir ülke olarak” gördüğünü göstermektedir⁹.

6 Hale, “Turkey and Britain”, s. 824-825. Hale'e göre İnönü, Birinci Dünya Savaşı'nda olduğu gibi Almanya'nın Fransa sınırına, dönemin genel kanısına paralel olarak Maginot Hattı önlerinde, sıkışacağını ve savaşı İngiltere-Fransa'nın kazanacağını düşünüyordu. Hale, “Turkey and Britain”, s. 825. Ancak İnönü böyle düşünmüş olsa dahi bu Türkiye'nin savaşa istekli olduğu anlamına gelmemektedir. Aksine Türkiye savaşı istemeyen, bunu mecburiyet olarak gören bir anlayışa sahiptir. İngiltere ile yakınlaşma ve savaşı daha ciddi bir ihtimal olarak öngören müttefik ilişkisinin kurulması zorunluluktan kaynaklanmaktadır. Türkiye, İnönü'nün defterlerine düştüğü kısa notlarından anlaşıldığı üzere temelde tarafsız olmak ve barışa yardım etmek istemiştir. Bununla birlikte “teyakkuz” halinde bulunmayı da ihmal etmemiştir. İnönü, *Defterler...*, s. 270.

7 Aydoğdu, “1939 İngiliz-Fransız-Türk Antlaşması'na Dair”, s. 84.

8 Aydoğdu, “1939 İngiliz-Fransız-Türk Antlaşması'na Dair”, s. 84-88, 98.

9 Aydoğdu, “1939 İngiliz-Fransız-Türk Antlaşması'na Dair”, s. 98.

İktidarın soluğunu ensesinde hisseden Türk basını, dönemin Türk dış politikasına uygun olarak İkinci Dünya Savaşı'nın bu ilk döneminde Müttefiklere yakın bir tutum sergilemiştir. Bu çalışmada, İkinci Dünya Savaşı yıllarının üç farklı eğilime sahip gazetesi olarak tanınan *Tan*, *Cumhuriyet* ve *Yeni Sabah*'ın Kış Savaşı özelinde benzer bir tavır sergiledikleri gözlemlenmiştir.

Fin-Sovyet Kış Savaşının Seyri

Bu çalışmanın konusu olan Sovyet-Fin Kış Savaşı'nın basına yansımalarına geçmeden önce savaşın gelişim sürecine ve sonuçlarına kısa da olsa değinmek de fayda vardır. Orta Çağ'dan 19. yüzyıl başlarına kadar İsveç'in bir parçası olan Finlandiya, 1809 senesinde Rusya'nın İsveç'i yenmesinin ardından Rusya'nın egemenliğine geçmiştir. 1809-1917 yılları arasında Rus Çarlığı'nın özerk bir parçası olan Finlandiya, 1917'deki Ekim Devrimi'nin ardından bağımsızlığını ilan etmiştir. Ancak bağımsızlık ilanının ardından ülke Kızıl Ordu işgaline uğramış ve buna bağlı bir iç savaş yaşamışsa da sonunda Fin komutan Mannerheim liderliğindeki güçler üstünlük sağlamıştır. Ekim 1920'de imzalanan Dorpat Antlaşması ile Finlandiya'nın bağımsızlığı tanınmış ve Sovyet-Fin sınırı Petrograd'ın 32 kilometre ötesinden geçecek bir şekilde çizilmiştir¹⁰.

1932'de Finlandiya ile Sovyetler Birliği arasında bir saldırmazlık paktı imzalanmışsa da sonraki yıllarda Finlandiya ile Almanya arasında başlayan siyasi, askeri yakınlaşma, bunun yanı sıra Finlandiya'nın komünizm karşıtlığı Sovyetler Birliği'nin kuzey batı sınırları hakkında kaygı duymasına yol açmıştır. Özellikle de sınırın Petrograd'a olan yakınlığı endişe konusu olmuştur¹¹.

Sovyetler Birliği ile Almanya arasında imzalanan ve tüm dünyayı şaşkırtan 23 Ağustos 1939 tarihli Saldırmazlık Paktı'na (Molotov-Ribbentrop Paktı) ek olarak düzenlenen gizli protokolle Sovyetler Birliği ve Almanya, Doğu Avrupa'yı kendi aralarında paylaşırken, Letonya, Estonya ve Finlandiya Sovyetlere bırakılmıştır¹². Paktın ardından Sovyetler Birliği, Baltık memleketlerini kendi güdümüne alabilmek üzere harekete geçti. Önce Estonya, ardından Letonya ve Litvanya Sovyetlerin taleplerini karşılamak zorunda kaldılar. Sovyetler henüz bu devletlerle meşgulken sıranın kendisine gelmekte

10 Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1994)*, C. 1, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1992, s. 191-192; Vefa Kurban, *Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği Tarihi*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul, 2020, s. 196; Gülzar İsmayil, "Finlandiya ile Sovyetler Birliği Arasında Yaşanan Kış Savaşı'na ve Devam Savaşı'na Tatar Türklerinin Katılımı", *Kesit Akademi Dergisi*, Yıl 3, Sayı 11, (Aralık 2017), s. 159-160.

11 Armaoğlu, *20. Yüzyıl...*, s. 192; Kurban, *Sovyet Sosyalist...*, s. 196-197.

12 İsmayil, "Finlandiya ile", s. 163.

olduğunu anlayan Finlandiya, Almanya'dan medet ummuşsa da Almanya kaçamaklı yanıtlarla Finlandiya'ya geçiştirmiştir¹³.

1 Eylül 1939'da Almanya'nın Polonya'ya saldırmasıyla başlayan İkinci Dünya Savaşı'ndan kısa bir süre sonra 5 Ekim 1939'da Sovyetler Birliği Dışişleri Bakanı Molotov, "bazı ortak sorunların" görüşülmesi için bir Fin heyetini Moskova'ya davet etti. Sovyetler, Finlandiya'dan Karelia yarımadasını ve İsveç-Norveç sınırları arasında kalan Petsamo'yu, ayrıca Hanko yarımadasının kiralanmasını ve burada askeri deniz ve hava üslerinin inşa edilmesini talep etti. Finlandiya ise bu talepleri bağımsız devlet olma ilkesini zedelediği gerekçesiyle kabul etmedi ve görüşmeler 14 Kasım'da kesildi¹⁴.

İki devlet arasında gerilim artarken 26 Kasım 1939'da Karelia geçidinde yer alan bir köyde silah sesleri duyuldu. 28 Kasım'da Sovyetler Birliği, 1932 tarihli Fin-Sovyet Saldırmazlık Paktı'nı feshetti. Bir gün sonra da sınır olaylarını gerekçe göstererek Finlandiya ile diplomatik ilişkilerini kesti. Sonunda bu gerginlik 30 Kasım 1939'da Sovyetler Birliği'nin Helsinki'ye saldırmasıyla bir savaşa dönüştü¹⁵.

Savaşın başlaması üzerine İsveç, Norveç ve Danimarka, Sovyetler Birliği'nden çekindiklerinden tarafsızlıklarını ilan ettiler. İngiltere ve Fransa, Finlandiya'ya yardım etmek için Norveç'e bir çıkarma yapmayı düşündüyse de İskandinav devletlerinin tarafsızlıklarını ilan etmeleri nedeniyle bu gerçekleşmedi. Zira temkinliliğiyle tanınan İngiliz Başbakanı Chamberlain böyle bir hareketin Sovyetleri iyice kızdırarak Almanya'nın yanına tamamen iteceği endişesiyle buna yanaşmadı. Diğer taraftan bütün dünya kamuoyunda Finlandiya'ya karşı büyük bir sempati doğdu¹⁶. Hatta Almanya'nın Antikomintern Pakt içerisindeki ortağı ve daha sonra Almanya'nın yanında savaşa katılacak olan İtalya'da dahi Finlandiya'ya yapılan saldırı olumsuz bir şekilde karşılandı. İtalya'nın Dışişleri Bakanı ve Mussolini'nin damadı Kont Galeazzo Ciano'nun günlüklerinde de bu durum görülmektedir. Dahası Ciano'ya göre Almanya ile Sovyetler Birliği arasında Finlandiya'nın işgali hususunda bir ittifak veya anlaşma durumu söz konusudur¹⁷.

13 Armaoğlu, *20. Yüzyıl...*, s. 363-364.

14 Oral Sander, *Siyasi Tarih 1918-1994*, İmge Kitabevi, Ankara, 2007, s. 126-127; Armaoğlu, *20. Yüzyıl...*, s. 363-364; Kurban, *Sovyet Sosyalist...*, s. 191, 197.

15 Armaoğlu, *20. Yüzyıl...*, s. 364; Sander, *Siyasi Tarih...*, s. 127; Kurban, *Sovyet Sosyalist...*, s. 196-197. Kurban'ın aktardığına göre bu olayla ilgili birçok soru cevaplanamamış olmakla birlikte tarihçilerin çoğu olayın nedenlerini Sovyet tarafına atfetmektedir. Kurban, *Sovyet Sosyalist...*, s. 197

16 Armaoğlu, *20. Yüzyıl...*, s. 364; Sander, *Siyasi Tarih...*, s. 127-128.

17 Kont Galeazzo Ciano, *Savaş Günlükleri 1939-1943*, çev. Selçuk Uygur, İstanbul, Kronik Kitap, 2018, s. 225-227.

Bu ortamda savaşın haksızlığına ilişkin Finlandiya, Milletler Cemiyeti'ne başvurdu. Finlandiya'yı haklı bulan Cemiyet bu dönemde pek etki sahibi olmasa da hızlıca bir karar alarak Sovyetler Birliği'ni saldırgan ülke kabul etti ve 14 Aralık 1939 tarihinde üyelikten çıkardı¹⁸.

Sovyetler Birliği, sadece birkaç hafta içerisinde Fin ordusunu mağlup ederek savaşı bitirmeyi planlamışsa da çok iyi organize olan, bölgeyi iyi tanıyan, bölge coğrafyasını ve iklim koşullarını son derece iyi kullanan Finler beklentinin üzerinde bir direnç göstermeyi başarmışlardır. İki devlet arasındaki büyük güç farkına rağmen iki buçuk ay kadar Sovyet saldırılarına başarıyla direnen Fin orduları 10 Şubat 1940'ta Mannerheim Hattı'nda bir gedik açılmasını engelleyemedi. Viborg şehrinin düşmesinin ardından da üstünlüğünü kaybetti ve cephe yavaş yavaş çökmeye başladı. Üç aydan fazla süren direnişin sonunda Finler, diğer devletlerden, özellikle de Batılı ülkelerden beklediği yardımı da alamayınca barış istemek ve Sovyetlerin taleplerini karşılamak zorunda kaldı. 12 Mart 1940'ta iki devlet arasında yapılan barış antlaşmasına göre Viborg şehri ile Ladoga Gölü'nün kuzey kıyıları dâhil bütün Karelia Sovyetler Birliği'ne bırakıldı. Ayrıca Hanko limanı 30 yıllığına Sovyetlere geçti. Sovyetler Birliği burada deniz ve hava üsleri kurabilecekti¹⁹.

Her ne kadar son tahlilde Sovyetler Birliği bu savaşı kazanmış görünse de savaş Sovyet askeri tarihine “beyaz leke” olarak geçmiştir. Savaşın Sovyet ordularının sayıca büyük üstünlüğüne rağmen beklenenden uzun sürmesi Kızıl Ordu'nun zayıf yanlarını göstermiş, SSCB'nin siyasi ve askeri prestijini yerle bir etmiştir²⁰.

Müttefik Yanlısı Yeni Sabah Gazetesinin Yaklaşımı

Yeni Sabah gazetesi bu dönemde Müttefiklerden özellikle İngiltere'den yana tavrıyla ön plana çıkmaktadır. Ayrıca o esnada İngiltere ile savaş hâlinde olan Almanya'ya karşı net bir tutum takındığı, çıkan yazılarda meselelerin bir değerlendirmeden veya haberdan ziyade bir temenni gibi Almanya aleyhine olacak şekilde yorumlandığı görülmektedir²¹.

18 Armaoğlu, *20. Yüzyıl...*, s. 364; Sander, *Siyasi Tarih...*, s. 127; Kurban, *Sovyet Sosyalist...*, s. 200.

19 Kurban, *Sovyet Sosyalist...*, s. 198-199; Armaoğlu, *20. Yüzyıl...*, s. 364-365; Sander, *Siyasi Tarih...*, s. 128; İsmayıl, “Finlandiya ile”, s. 163-164.

20 Kurban, *Sovyet Sosyalist...*, s. 196.

21 “Propagandadan Artık İllallah”, *Yeni Sabah*, 25 Kasım 1939, s. 1, 3; Raif Meto, “Günün Meseleleri, Finlandiya Harbinin Muhtemel Siyasi Neticeleri”, *Yeni Sabah*, 25 Aralık 1939, s. 3; Dr. Reşad Sagay, “Politika, Finlandiya Meselesi”, *Yeni Sabah*, 14 Ocak 1940, s. 2.

Nitekim gazetenin başyazarı Hüseyin Cahid Yalçın²², İkinci Dünya Savaşı'nı Nazi istilasına karşı boyun eğmek veya ondan kurtulmak şeklinde değerlendirmiştir²³. Nasyonal Sosyalizme karşı çıkmış ve bu ideolojiyi insanîyet mefhumunu inkâr eden bir rejim olarak görmüştür²⁴. Yazılarında, neden Müttefik yanlısı ve Almanya karşıtı olduklarını izah etmeye çalışmıştır. Yalçın'a göre Almanya'nın saldırgan siyaseti henüz Türkiye'nin kapısını çalmamışsa da eninde sonunda Türkiye'yi hedef alacaktır. Bunu görmemek "başını kumların içine sokarak tehlikeyi görmemeğe çalışan devekuşunun budalalığından çok daha büyük bir safderunluk" anlamına gelmektedir. Türkiye'nin bu olası saldırı karşısında yanında bulacağı devletler ise "Garp demokrasileri" olarak nitelendirdiği İngiltere ve Fransa'dır²⁵.

Yeni Sabah'ın, Kış Savaşı'nın başladığı ilk günlerde kısa bir tereddüt yaşadığı da görülmektedir. Bunda ilk anda yeterli bilgi edinilememesinin yanı sıra Finlandiya'nın hâlihazırda savaşan devletlerden Almanya'ya mı yoksa Müttefiklere mi daha yakın olduğu hususundaki belirsizliğin etkili olduğu söylenebilir.

Hüseyin Cahid Yalçın, savaşın hemen başında 1 Aralık 1939 tarihli yazısında savaş boyunca izleyeceği tavrın aksine Finlandiya'yı sert bir şekilde suçlamaktadır. Yalçın'a göre Finlandiya birkaç milyonluk nüfusuna bakmadan Sovyetlere saldırarak bir imparatorluk kurmak hevesine düşmüştür. "Kapitalist ve emperyalist tahrikâtına" kapılıp "sulhperver" Sovyet Rusya'nın sistemini yıkmak için Rus topraklarındaki askerleri topa tutmak gibi bir "çılgınlık" yapmıştır²⁶.

Gazetede dış politikaya ait yazılar yazan Dr. Reşad Sagay, savaşın başlamasının hemen ardından yazdığı yazıda Finlandiya'ya yakın bir tavır sergilemekle birlikte kesin bir kanaate varmaktan kaçınmaktadır²⁷. Sagay bir gün sonra yazdığı yazıda ise daha net bir tutum takınmaktadır. Sagay'a göre Finlandiya, muazzam bir kuvvet karşısında istiklal ve hürriyetini müdafaaya girişmiştir²⁸.

İlk birkaç günlük tereddüdün ardından *Yeni Sabah* gazetesinin meseleye tavrı netleşmiş ve Finlandiya'dan yana görüşler belirginleşmiştir. Bu durum savaşa ilişkin verilen

22 Hüseyin Cahid Yalçın ve bu çalışmada adı geçen Yunus Nadi, Abidin Dâver aynı zamanda milletvekilidirler. Güvenir, 2. Dünya Savaşında..., s. 66-68.

23 Hüseyin Cahid Yalçın, "Avrupanın Derdi", *Yeni Sabah*, 17 Ekim 1939, s. 1, 3.

24 Hüseyin Cahid Yalçın, "Alman Gazetelerinin Bize Hücum Sebebi", *Yeni Sabah*, 22 Kasım 1939, s. 1, 3.

25 Hüseyin Cahid Yalçın, "Niçin İngiltere ve Fransa ile Müttefikiz?", *Yeni Sabah*, 11 Aralık 1939, s. 1, 5.

26 Hüseyin Cahid Yalçın, "Finlandiya Harbi", *Yeni Sabah*, 1 Aralık 1939, s. 1, 3.

27 Dr. Reşad Sagay, "Politika, Avrupada Yeni Bir Harb Sahası", *Yeni Sabah*, 1 Aralık 1939, s. 2.

28 Dr. Reşad Sagay, "Politika, Finlandiya Meselesi", *Yeni Sabah*, 2 Aralık 1939, s. 2.

haberlerin diline de açıkça yansımıştır. Sovyetler Birliği'nin savaştaki başarısızlığı, Finlandiya'nın bu savaştaki kahramanca direnişi ve barış yanlısı tutumu sıkça vurgulanmıştır²⁹. Gazetede, son ana kadar Finlandiya'nın savaşta kazandığı başarılarından söz edilmiş ve savaşın Finlandiya lehine gelişmekte olduğuna dair haberler yapılmıştır³⁰.

Hüseyin Cahid Yalçın'ın 16 Aralık 1939 tarihli yazısında Finlandiya'ya yapılan taarruzun bütün dünyada isyan ve nefret hissi doğurduğunu belirttikten sonra Finlandiya ile “silah bile patlatmadan memleketlerini, istiklallerini ve haysiyetlerini çiğneten” Çekoslovakya arasında kıyaslamaya girişmiş, “küçük Finlandiya'nın en hakir neferinin bile kalbinde aslan yatan bir kahraman” gibi vatanını müdafaadan geri kalmadığını savunmuştur³¹.

Finlerin savaştaki kahramanlıklarına yönelik kullanılan üslup, gazetenin diğer yazarlarınca da benimsenmiştir. *Yeni Sabah* gazetesinde imzasız olarak yayınlanan “Asker Köşesi” adlı sütunda yapılan değerlendirmelere göre Finler cesaretleri, coğrafi şartların kendi lehlerine oluşu sayesinde kısa vadede önemli başarılar elde etmesi mümkündür:

*“Finlerin cesaretleri hudutsuzdur. Kumanda heyetlerinin zekâ ve tecrübesi ve kadroları da fazla ve esaslıdır. Avrupada coğrafi vaziyetle manevî kıymetini birleşerek böyle bir faaliyet göstermeğe imkân verdirecek başka küçük bir millet yoktur”*³².

Yeni Sabah'ın bir başka yazarı Ali Naci Karacan, Finlandiya'nın Sovyetlere direnişini “büyük balık küçük balığı yutar” sözünü hatırlatarak bir balinanın uskumruyu yutmak istemesine benzetmiş ve nasıl oluyor da uskumru, balınaya kafa tutabiliyor, diye sormuştur. Karacan'a göre cevabı manevi sebeplerde aramak gerekmektedir. Finlandiya tarihi asaleti, irfan yüksekliği ve medeni kabiliyeti sayesinde üstün Sovyet güçlerine karşı gelebilmiştir³³. Başka bir yazısında ise Finlandiya'yı Habeşistan'a benzeten Karacan iki milletin de şeref ve hürriyetleri için savaştıklarını, öldüklerini ve öleceklerini belirtmiştir³⁴.

Yeni Sabah gazetesinin Finlere yönelik olumlu bakış açısının altında yatan sebeplerden birisi de iki devlet arasındaki ırk kardeşliği iddiasıdır. Türk basınında Finlerin, Türk/

29 “Finlandiya Nihai Cevabını Hazırlıyor”, *Yeni Sabah*, 7 Kasım 1939, s. 1, 3; Hüseyin Cahid Yalçın, “Haftalık Siyasi İcmal, Finlandiya Rusya Harbinin Seyri”, *Yeni Sabah*, 21 Aralık 1939, s. 4.

30 “Fin Ordusu Muvaffakiyet Kazanıyor”, *Yeni Sabah*, 5 Aralık 1939, s. 1; “Ruslar Büyük Zayıf Verdi”, *Yeni Sabah*, 5 Aralık 1939, s. 1; “Fin Orduları Rusları Yine Püskürttüler”, *Yeni Sabah*, 10 Şubat 1940, s. 1, 3.

31 Hüseyin Cahid Yalçın, “Haftanın Siyasi Tarihi, Cenevre Toplantısı”, *Yeni Sabah*, 16 Aralık 1939, s. 3.

32 “Asker Köşesi, Finlandiya Harbi” *Yeni Sabah*, 27 Aralık 1939, s. 4.

33 Ali Naci Karacan, “Suya Sabuna Dokunmadan, Finlilerin Ruhunu”, *Yeni Sabah*, 12 Aralık 1939, s. 3.

34 Ali Naci Karacan, “Suya Sabuna Dokunmadan, Habeşistan, Finlandiya..”, *Yeni Sabah*, 9 Aralık 1939, s. 3.

Turan kökenli olduklarına dair iddialar çok defa dile getirilmiştir. *Yeni Sabah* da bunlardan birisidir.

Hüseyin Cahid, “Türk ırkına mensup bir avuç Finlandiyalının istiklal ve şereflerini nasıl müdafaa ettikleri”nden bahsetmektedir³⁵. Murad Sertoğlu da benzer bir şekilde Finlerin Türklüğüne vurgu yaparak Finlerin istiklallerini korumak amacıyla kendilerinden elli kat kalabalık bir millete karşı mukavemet gösterdiklerini belirtmiştir³⁶.

Yeni Sabah gazetesine beyanat veren bir Fin diplomatının ağzından Türklerle Finler arasındaki akrabalığa dikkat çekilmiş ve Finlerin Türklüğü meselesi bir bakıma karşı taraftan da doğrulutulmuştur. Finlandiya'nın Orta Avrupa Fevkalade Murahhası sıfatıyla demec veren Onni Talas, Finlerin kahramanca direnişinin altında yatan sebeplerden birisinin Türklerle aynı kanı taşıyor olmasından ileri geldiğini söylemiştir³⁷.

Savaşın öyle ya da böyle Sovyetlerin zaferiyle sona ermesinin ardından Hüseyin Cahid yenilginin sorumlularını aramaya başlamıştır. İlk olarak Finlandiya'ya tepki göstermektedir. Ona göre Finlandiya, Batı demokrasileriyle iş birliğine girişseydi durum daha farklı olabilirdi. Finlandiya'nın yeterli düzeyde iş birliğine yanaşmaması Finlandiya'nın yenilgisinin temel sebeplerinden birisiydi³⁸. Yalçın burada Türkiye'nin benimsemiş olduğu İngiltere ve Fransa ile ittifak politikasıyla uyumlu bir eleştiri geliştirmiştir. Müttefiklerle tam olarak bir ittifak geliştiremeyen Finlandiya'nın başına gelenlerde sorumluluk payı olduğunu savunmuş, böylece hem dönemin Müttefik yanlısı Türk dış politikasını olumlama, hem de savaş boyunca savunacağı Müttefiklerin bu olumsuz sonuçta sorumluluğu olmadığına açıkça dile getirmiştir.

Nitekim bir başka yazısında Finlandiya'nın yenilgisindeki sorumlulardan birisi olarak İsveç'i gösterirken gerekçe olarak İngiltere ve Fransa'nın daha fazla yardım etmek

35 Hüseyin Cahid Yalçın, “Commintern'in Sesi”, *Yeni Sabah*, 14 Aralık 1939, s. 1, 5.

36 Murad Sertoğlu, “Şimdilik Bu Kadar, Allah Türkiyeye Taarruz Edecek Olana Acısın!”, *Yeni Sabah*, 7 Aralık 1939, s. 3.

37 “Bir Fin Diplomatının Beyanata”, *Yeni Sabah*, 25 Ocak 1940, s. 1, 3. Bahsi geçen isim 1940 yılının Ocak ayında Ankara'ya gelen Finlandiya'nın Macaristan Büyükelçisi Onni Talas'tır. Talas, Türk hükümetini, Sovyetler Birliği'ne saldırması için ikna etmeye çalışmıştı. Bu amaçla Sovyet egemenliğinden kurtulmayı bekleyen milyonlarca Müslüman olduğunu öne sürmüştür. Girişimleri bazı ordu çevrelerinde ve aydınlar arasında yankı bulsa da bir sonuca ulaşmamıştır. Koçak, *Türkiye'de Milli Şef...*, s. 292. Talas, Türkiye'ye gelmeden evvel kendisi hakkında Türk makamlarınca bilgi toplanmış ve biyografisi Dışişleri Bakanlığına sunulmuştur. Peşte'deki Türk Elçiliğinden verilen bilgiye göre Talas, Finlandiya'nın bağımsızlık sürecinde Adliye Vekili olarak görev yapmıştır. Görevi süresince çok sayıda Bolşevik yanlısı ismin idamına karar vererek Finlandiya'da Bolşevikliğin yayılmasına engel olmuştur. Kendisinin aynı zamanda Turancı düşüncelere sahip bir profesör olduğu ve Macaristan'da görev yaptığı sırada çeşitli şehirlerde bu yönde konferanslar verdiği ve Macarlar arasında sevildiği de belirtilmiştir. *Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA)*, Fon: 30-10-0-0, Kutu: 131, Gömlek: 937, Sıra: 15 (10.12.1933).

38 Hüseyin Cahid Yalçın, “Finlandiya Sulhu”, *Yeni Sabah*, 14 Mart 1940, s. 1, 5.

istememesine rağmen İsveç'in buna razı gelmemesini ve gelebilecek yardımları engellemesini göstermiştir³⁹. Türk basınında İngiliz taraftarlığı noktasında en ileri giden isimlerden birisi olarak gösterilen⁴⁰ Yalçın, Finlandiya'nın savaşı kaybetmesinde İngiltere ve Fransa'nın bir sorumluluğu bulunmadığını memnuniyetle ifade etmiştir:

*"Finlandiyanın mağlubiyetinde ve bu acı sulhe rıza göstermesinde garb demokrasilerine yani müttefiklerimize hiçbir muaheze ve mesuliyet hissesi terettüp etmediğini görmek bizim için büyük bir memnuniyet teşkil etmiş olduğunu bilhassa tasrih etmek isteriz"*⁴¹.

Yalçın'ın bu düşünceleri, Batı demokrasilerini aklamak istemesi hem kendi düşünce dünyasıyla hem de 1939-40 arası Türkiye'nin müttefiklerle ittifak kurmasına yönelik Türk dış politikasıyla uyumludur.

Kış Savaşı'nın Sovyetler Birliği lehine sonuçlanması ve Finlandiya'nın ağır barış şartlarını kabul etmesini insanlık açısından acı verici bir durum olarak nitelendiren Yalçın, Finlerin Batı demokrasileriyle yeterince iş birliği yapmamasından dolayı bazı eleştirileri olsa da Finlandiya'nın savaşarak şan ve şerefini kurtardığını savunmuştur:

*"Fin milleti haysiyet ve şerefini tamamile kurtarmış, dünyada pek az millete nasib olacak bir kahramanlık şan ve şöhretini kazanmıştır. Bu kadar büyük meziyet ve kabiliyetlerin çok daha parlak maddî neticelere iktiran etmemesi gerçekten teessüre lâyıktır. Hakkın bir kere daha kuvvet ve çokluk karşısında mağlub olduğunu kaydetmek ve buna seyirci kalmak bugün insanlık hissini duymak bedbahtlığına uğramış bütün dünya insanları için gerçekten acıdır ve bu, medeniyet namına, matem edilmeye layık bir neticedir"*⁴².

Yalçın, Kış Savaşı'yla ilgili Sovyetler Birliği'ni işgalci olarak görmekle birlikte bu Almanya nispetinde bir karşıtlık yaratmamıştır. Hatta Almanya'nın Sovyetler Birliği'ni kışkırttığı kanaatinde⁴³. Kış Savaşı dolayısıyla Sovyet Rusya'ya tepkilidir. Ancak bu tepki iplerin tamamen kopartılmasını savunacak düzeyde değildir. Yalçın'ın bu tavrının Müttefiklerin meseleye yaklaşımıyla benzerdir. Sovyetler Birliği'nin doğrudan doğruya Almanya'nın yanında savaşa katılma ihtimali Müttefiklerin olduğu gibi *Yeni Sabah* gazetesinin ve Yalçın'ın da en büyük endişelerinden birisidir.

Yalçın'ın Nazizm'e ve Sovyet sosyalizmine ideolojik yaklaşımı birbirinden farklıdır. Her iki düşünceye karşı olmakla birlikte, Nazizm ile Bolşevizm'i aynı kefeye koymamakta,

39 Hüseyin Cahid Yalçın, "Fin Mateminin Mes'uliyeti", *Yeni Sabah*, 15 Mart 1940, s. 1, 5.

40 Güvenir, 2. *Dünya Savaşında...*, s. 114.

41 Hüseyin Cahid Yalçın, "Fin Mateminin Mes'uliyeti", *Yeni Sabah*, 15 Mart 1940, s. 1, 5.

42 Yalçın, "Finlandiya Sulhu", s. 1.

43 Hüseyin Cahid Yalçın, "Büyük Hülya", *Yeni Sabah*, 9 Ocak 1940, s. 1, 5.

Nazizm'e kıyasla Bolşevizm'e karşı daha yumuşak bir tutum takınmaktadır⁴⁴. Çünkü Yalçın, müttefiklerin tavrıyla da uyumlu olarak Sovyet iddialarını tartışmanın henüz yeri ve zamanı olmadığına anlayış benimsemiş, üslubunu da buna göre şekillendirmiştir:

“Sovyet Rusya büyük ve yüksek bir dava ile ortaya atılmıştır. Bütün cihanda inkılâb yapmak, sosyal ve siyasî haksızlıkları kaldırmak ve müşterek uhuvvet ve saadeti temin etmek gayesini takib etmekte olduğunu söylüyor. Bunun için de büyük bir ideoloji vücade getirmiştir.

Sovyetlerin müdafaa ettiği ideal hayalî addedilebilir. Bu idealin fiiliyat sahasına çıkarılması beşeriyet için bir felaket teşkil edeceği söylenebilir. Fakat bütün bunlar nihayet bir münakaşa mevzuudur.

Sovyetler rejimi muhaliflerin itiraz ve tenkitlerinden ziyade kendi kendisine itiraz ederse çok daha çabuk yıkılır”⁴⁵.

Hüseyin Cahid Yalçın'ın tüm bu değerlendirmeleri onun ideolojik tercihini açıkça yansıtmaktadır. Kendisinin asıl tercihi “Garp Demokrasileri” olarak nitelendirdiği İngiltere ve Fransa'dır. Savaş boyunca desteklediği Batı demokrasilerinin liberal demokrasi anlayışı, Yalçın'ın ideal demokrasi anlayışını temsil etmektedir. Çalışmanın başında da belirtildiği üzere Serbest Cumhuriyet Fırkası kapatıldıktan sonra Türkiye'de basının, rejime yönelik bir tartışma açması olanağı kalmamıştır. Öte yandan Hüseyin Cahit Yalçın, 1930 öncesindeki yazılarında da Batılı ölçülerde çok partili rejimlerden yana tavır almış, Batılı cumhuriyetleri örnek olarak göstermiştir⁴⁶. Her ne kadar bu dönemde açıkça belirtemese de kendisinin tercihi Batılı normlarda çok partili bir demokrasiden yanadır. Dolayısıyla Kış Savaşı üzerine yazıları dönemin Türk dış politikasıyla uyumlu yazılar olmasının yanında onun rejim açısından ideolojik tercihinin bir yansıması olarak da değerlendirilebilir. Benzer bir durum çalışmanın ilerleyen kısımlarında değinilecek olan M. Zekeriya Sertel için de geçerlidir.

Ayrıca *Yeni Sabah*'taki kimi yazılarda, İngiltere ve Fransa'nın, Finlandiya'dan yana tavır alması, bu ülkelerin hak ve adaletten yana olmalarıyla ilişkilendirmiş, bunun da temelinde demokrasiyle yönetilmelerinin yattığı savunulmuştur⁴⁷. Bu da yine *Yeni Sabah*'ın ve Hüseyin Cahit Yalçın'ın liberal/Batı demokrasilerinden yana bir dünya görüşüne sahip olduğunu göstermektedir.

44 Yalçın, “Büyük Hülya”, s. 1, 5.

45 Hüseyin Cahid Yalçın, “Milletler Cemiyetinin Kararı”, *Yeni Sabah*, 16 Aralık 1939, s. 1, 5.

46 Hilmi Bengi, *Gazeteci, Siyasetçi ve Fikir Adamı Olarak Hüseyin Cahit Yalçın*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2000, s. 194-197; Ayşe Azman, *Türk Basınında Siyasi Bir Gazeteci Hüseyin Cahit Yalçın*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 1994, s. 94-96.

47 Hüseyin Cahid Yalçın, “Yeni İfşaat”, *Yeni Sabah*, 12 Mart 1940, s. 1, 5; Dr. Reşad Sagay, “Politika, Finlandiya Harbi ve Akisleri”, *Yeni Sabah*, 6 Ocak 1940, s. 2.

Cumhuriyet Gazetesinin Yaklaşımı ve Alman Tarafıtlarlığı Meselesi

İkinci Dünya Savaşı süresince izlediğı yayın politikasıyla Alman tarafıtları olarak nitelendirilen Yunus Nadi ve oğlu Nadir Nadi'nin *Cumhuriyet* gazetesi, Kış Savaşı sırasında açıkça Finlandiya'dan yana bir tutum takınmıştır.

Haberlerin verilış şekli, gazete yazarlarının yaklaşımı Finlandiya lehine tutumu açıkça göstermektedir. *Yeni Sabah*'ta olduğı gibi *Cumhuriyet*'te de çoğı zaman temenniler ile yorumlar birbirine karışmış vaziyettedir. Savaşın sonunun aşağı yukarı belli olduğı dönemde dahi Finlerin zaferine dair umut içeren haberler çıkmaya devam etmiştir⁴⁸. Diğer taraftan Sovyetler Birliğı hakkında kullanılan dilin *Yeni Sabah* ve *Tan* gazetelerine kıyasla daha sert olduğı görölmektedir⁴⁹.

Cumhuriyet gazetesinin Abidin Dâver'in imzasız yazılarının yer aldığı⁵⁰ "Hem Nalina Hem Mihına" köşesinde henüz savaş başlamadan 6 Ekim 1939 tarihli yazıda Sovyetler Birliğı'nin Leningrad'a kadar uzanan Fin topraklarına ihtiyacı bulunduğundan ve bu durumun savaşa yol açabileceğinden söz edilmektedir⁵¹. Aynı köşede çıkan bir hafta sonraki bir yazıda ise Sovyetlerin isteklerini Finlandiya'ya kabul ettirebilmesi durumunda Baltık Denizi'nin Rus gölüne dönüşeceği savunulmuştur. Böylece Sovyetler Birliğı ile Almanya arasındaki dostluğun Almanya'ya pahalıya patlayacağı ve Almanya'nın Kuzey Avrupa'daki mevkiini Sovyetlere bırakmış olacağı ifade edilmiştir⁵².

Savaşın başlamasından itibaren *Cumhuriyet* gazetesi, açık bir şekilde Finlandiya lehine bir tutum takınmıştır. Nadir Nadi 1 Aralık 1939'da kaleme aldığı yazısında Finlandiya'dan yana görüş bildirmekle birlikte iki taraf arasındaki güç dengesizliğinin

48 "Finlerin Mukavemeti Devam Ediyor", *Cumhuriyet*, 3 Aralık 1939, s. 1, 6; "Ruslar Şimal Cepesinde Ağır Bir Hezimete Uğradı", *Cumhuriyet*, 6 Aralık 1939, s. 1; "Fin Sporcuları Vatan Uğrunda", *Cumhuriyet*, 9 Ocak 1940, s. 6; "Finler 18inci Rus Fırkasını İmha Ettiler", *Cumhuriyet*, 20 Şubat 1940, s. 1.

49 "Sovyetler Fin Şehirlerini İnsafsızca Bombalıyorlar", *Cumhuriyet*, 4 Şubat 1940, s. 1.

50 Abidin Dâver (1886-1954) çok yönlülüğüyle Türk basınının önde gelen ve ilgi çekici isimlerinden birisi olmuştur. Dâver, Galatasaray'ın kurucuları arasında yer almış, 1939-1946 yılları arasında milletvekilliğı yapmış, denizcilik alanında yazıları dolayısıyla "sivil amiral" olarak tanınmıştır. *Yenigün, İkdâm, Tasvir-i Efkâr* ve *Cumhuriyet* gibi yayınlarda yazıları çıkmıştır. *Cumhuriyet*'teki "Hem Nalina Hem Mihına" köşesinde imzasız olarak çıkan yazılarıyla geniş bir ilgi uyandırmıştır. Yazılarında ileriye dönük (prospektif) yorumlarıyla dikkat çekmiştir. Murat Yümlü, "Yarım Asra Ulaşan Basın Emeğı İşğında Gazeteci Abidin Dâver", *Türkiyat Mecmuası*, C. 29/1, (2019), s. 249-299. Zaman zaman Dâver'in imzalı yazılarıyla bu köşedeki yazılar arasında birbirine atıf yapma gibi durumlar dikkat çekmektedir. Abidin Dâver'in bir yazısında Finlandiya için "derisini pahalıya satmak" tabiri kullanmasında kısa bir süre sonra bu defa "Hem Nalina Hem Mihına" köşesinde "daha evvel Finlerin postlarını pahalıya satacaklarını yazmıştım" ifadeleri kullanılmıştır. Abidin Dâver, "Fin-Rus Harbi", *Cumhuriyet*, 19 Aralık 1939, s. 3; "Hem Nalina Hem Mihına, Örnek Millet", *Cumhuriyet*, 28 Aralık 1939, s. 3.

51 "Hem Nalina Hem Mihına, Sovyetlerin Şimal Siyaseti", *Cumhuriyet*, 6 Ekim 1939, s. 3.

52 "Hem Nalina Hem Mihına, Finlandiya da Boyun Eğerse...", *Cumhuriyet*, 12 Ekim 1939, s. 3.

savaşın sonucuna yönelik lüzumsuz tahminlere gerek bırakmadığını belirtmiştir. Nadi'ye göre Finlandiya, ancak yardım gelirse direnişini devam ettirebilecektir. Aksi takdirde bir "asil milletin" daha yok oluşu izlenecektir⁵³.

Ancak bu beklentilerin aksine Finlandiya'nın başarılı bir direniş sergilemesi *Cumhuriyet* gazetesinde coşkuyla karşılanmıştır.

"Hem Nalına Hem Mıhına" adlı köşede önce Çekoslovakya'nın, ardından Polonya'nın yutulmasının küçük milletlerde büyük bir moral bozukluğu yarattığı ancak bu durumun "kahraman Finlandiya'nın" aradaki büyük dengesizliğe rağmen direnmesiyle birlikte değiştiği ve böylece küçük milletlerin maneviyatının yükseldiği ifade edilmiştir⁵⁴. Finlandiya, Sovyetler Birliği ile arasında nispet kabul etmeyen bir fark olmasına rağmen yurdunu terk etmemeye ant içmiştir. Dolayısıyla "böyle bir milletin yüksek vatanperverliği ve istiklal aşkı önünde hürmetle eğilmek lazımdır"⁵⁵.

Cumhuriyet gazetesinin önde gelen yazarlarından Peyami Safa, Kış Savaşı'yla birlikte Almanya ile Sovyetler Birliği arasındaki askeri iş birliğinin herkesçe görüldüğünü öne sürerek meseleye dâhil olmuştur⁵⁶. Finlerin cephede kazandığı başarıları keyifle karşılayan Safa, yine Server Bedi imzalı köşede Sovyetler Birliği'ne karşı alaycı bir üslupla, "Finlerin zafer haberleri geliyor. Bunlar Fin mi, cin mi? Sovyet askerlerinin ağızlarından girip burunlarından mı çıkıyorlar?" ifadelerini kullanmıştır⁵⁷. Server Bedi mahlasıyla yazdığı bir yazıda Finlerin uğradığı bu tecavüz karşısında Avrupa'nın ve ABD'nin sessizliğini eleştirmiştir⁵⁸.

İsmail Habib, Finlerin, aradaki büyük güç farkı dolayısıyla yenilebileceklerini fakat asla yurdundan atılmayacağını belirtmiştir. İ. Habib, Türk ve dünya basınında zaman zaman gördüğünü belirttiği "Finler nihayet yenilecekse bu çabaya ne gerek var" tarzı sorulara tepki göstermiş, memleketin bu hesapla sevilmediğini, bir yere yurt diyebilmek için "ölürüm de vermem" demek gerektiğini ifade etmiştir⁵⁹.

Savaşın Finlandiya aleyhine sonuçlanması *Cumhuriyet* gazetesinde üzüntünün yanı sıra tepkiyle karşılanmıştır. Tepkiler ve eleştiriler sadece Finlandiya'ya saldıran

53 Nadir Nadi, "Rusya-Finlandiya", *Cumhuriyet*, 1 Aralık 1939, s. 1, 3.

54 "Hem Nalına Hem Mıhına, Yılgınlık Havası Yerine", *Cumhuriyet*, 8 Ocak 1940, s. 3.

55 "Hem Nalına Hem Mıhına, Küçük Vücutlarda Büyük Yüreklere", *Cumhuriyet*, 12 Kasım 1939, s. 3.

56 Peyami Safa, "Hadiseler Arasında, Perşembenin Gelişi", *Cumhuriyet*, 1 Aralık 1939, s. 3.

57 Server Bedi, "Pazardan Pazara", *Cumhuriyet*, 24 Aralık 1939, s. 5.

58 Server Bedi, "Pazardan Pazara", *Cumhuriyet*, 3 Aralık 1939, s. 5.

59 İsmail Habib, "Finlere Hitabe", *Cumhuriyet*, 25 Şubat 1940, s. 3.

Sovyetler Birliği ile sınırlı kalmamıştır. Kış Savaşı'nda Finlandiya'ya yeterince destek olmadığı düşünülen diğer birçok devlet de eleştirilerden nasibini almıştır⁶⁰.

Nadir Nadi, savaş sırasında Finlerin yalnız kalmasında İskandinav ülkelerini suçlamış⁶¹, savaşın Finlandiya aleyhine sonuçlanmasının ardından Türk basınında da zaman zaman dillendirilen “bunca şeye değer miydi?” tarzı sorulara karşılık Finlandiya'nın üzerine düşen vazifeyi yerine getirdiğini ve “erkek milletlere” yakışanı yaptığını ifade etmiştir⁶². Muharrem Feyzi Togay, antlaşmayı Fin milletinin “en kara günü” olarak nitelendirmiştir. Diğer yandan Finlandiya'nın bu felaket yükünün altından kalkacağına olan inancını dile getirmeyi de ihmal etmemiştir⁶³.

Peyami Safa antlaşmayı “ağır bir sulh” olarak nitelendirmiş ve Finlandiya'nın vassal bir devlet durumuna düştüğünü, bununla birlikte Finlandiya'nın bu antlaşmayı imzalamaktan başka bir çaresi olmadığını savunmuştur. Safa'ya göre Finler takatinin son kertesine kadar gelmiş, ancak kendisine yardım edilmemiştir⁶⁴. Peyami Safa ve diğer isimlerin, Batı demokrasilerine yönelik eleştirileri, ilk bakışta Türk dış politikasına ters düşüyor gibi görünse de Türkiye'nin müttefiklerine yönelik bir uyarısı olarak da kabul edilebilir. Nitekim bu eleştiriler dış politika konusunda son derece hassas olan hükümet açısından bir sorun yaratmamış, *Cumhuriyet* gazetesi bu yazılar dolayısıyla herhangi bir yaptırıma uğramamıştır. Bu bir bakıma, Türkiye'nin Finlandiya ile benzer bir durumda karşı karşıya kalması ihtimaline karşı müttefiklere yapılan bir uyarıdır.

Cumhuriyet gazetesinde *Yeni Sabah*'ta da olduğu gibi Finler için yapılan olumlu değerlendirmeler Finlerin Türklükleriyle ilişkilendirilmiştir. *Yeni Sabah* gazetesinde görülen Finlere yönelik Türklük vurgusuna, *Cumhuriyet* gazetesinde daha sık ve yoğun bir şekilde rastlanmaktadır.

60 “Fin Milleti Sulhu Matemle Karşıladi”, *Cumhuriyet*, 14 Mart 1940, s. 1, 5; “Fin Ordusu Harb Meydanını Kahramanca Terk ediyor!”, *Cumhuriyet*, 15 Mart 1940, s. 1, 5; Server Bedi, “Pazardan Pazara”, *Cumhuriyet*, 10 Mart 1940, s. 5.

61 Nadir Nadi, “Finlandiyanın Dostları”, *Cumhuriyet*, 29 Şubat 1940, s. 1, 5.

62 Nadir Nadi, “Finlandiya Vazifesini Yapmıştır”, *Cumhuriyet*, 14 Mart 1940, s. 1, 6.

63 Muharrem Feyzi Togay, “Siyasi İcmal, Fin-Rus Sulhu”, *Cumhuriyet*, 14 Mart 1940, s. 2. Muharrem Feyzi Togay 1877 yılında doğmuştur. Kırım Tatar Türklüğüdür. Bolşevik Devrimi sırasında kısa bir süre yaşamış Kırım Milli Cumhuriyeti'nde Eğitim Bakanlığı yapmıştır. Türkçü-Turancı düşünceye mensup çeşitli derneklerde sorumluluklar üstlenmiştir. *Cumhuriyet* gazetesinin yanı sıra çeşitli Türkçü/Turancı yayınlarda yazılar yazmıştır. 1944 yılındaki İrkçılık-Turancılık davasında yargılanmış bir müddet hapis yatmıştır. 1947 yılında hayatını kaybetmiştir. Eserlerinde Estonları, Macarları, Finleri, Japonları da dâhil ettiği Turan anlayışını savunmuştur. Sinan Levent, “Muharrem Feyzi Togay'a göre Japonya; Japon Arşiv Belgelerinde Togay”, *Asya-Pasifik Çalışmaları Türkiye Yıllığı*, No: 4, (2009), s. 12-31.

64 Peyami Safa, “Hadiseler Arasında, Finlandiya Sulhu”, *Cumhuriyet*, 14 Mart 1940, s. 3.

Gazetenin yazarlarından ve Türkçü-Turancı düşünceyi mensup önemli isimlerden Muharrem Feyzi Togay, savaşın ilk günlerinde yazdığı bir yazıda Finlerin kurduğu me-deniyetten övgüyle bahsederken, kökenlerinin Uygurlara dayandığını da belirtmiştir:

“Avrupanın medeniyet seviyesi en yüksek sayılı unsurlarından biri olan Uygur Finleri cedleri-nin medeniyet ve iktisat sahalarında olduğu gibi askerlik ve kahramanlık vadisinde dahi haiz buldukları meziyetlerin varisleri olduklarını metin ve çetin müdafaalarile ispat ediyorlar”⁶⁵.

Bir başka yazısında ise Finlerin kahramanlıklarının temelini Turan kökenli oluşları-na bağlayarak şöyle yazmaktadır:

“Uygur Finlerinin Asyadan Avrupaya gelmeleri üzerinden binlerce sene geçtiği halde, menşe-leri Ural ve Altay dağları olan diğer Turanî milletlere has olan muhariblik, mertlik, doğruluk ve şecaat ve diğer güzide hasletlerini muhafaza etmiş olduklarını bu defaki kahramanane mü-dafaalarile ispat ettiler”⁶⁶.

Togay'ın başka yazılarında da benzer ifadeleri zaman zaman satır aralarında da olsa kullandığı görülmektedir⁶⁷.

Abidin Dâver, Polonya'nın on gün içerisinde çözüldüğünü fakat Finlandiya'nın ara-daki büyük güç farkına rağmen kahramanca direnişinden bahsederek bunun sebeplerini izah etmeye çalışmıştır. Dâver'e göre Finlandiya'nın bu direnişinin ardında coğrafi va-ziyet, iklim şartları gibi sebeplerin yanında Turan soyundan oldukları için “damarların-da cengâver ve kahraman bir ırkın kanının dolaşması” da etkilidir⁶⁸.

H. Bilecen imzalı bir yazarın “Finler ve Turan Irkı” başlıklı yazısı oldukça dikkat çekicidir. Bilecen yazısında Finlerin Turan kökenli kavim olduğundan söz ederken Macarları ve Estonları da bu gruba dâhil etmiştir. Bilecen'e göre Estonlar Turan asılları-nı unutturken, Finler Turan kökenlerini unutmamışlardır. Macarlarla aralarındaki kültü-rel ilişkiyi de devam ettirmişlerdir. Macar parlamentosunda Nazi taraftarı vekillerin “Yaşasın Finlandiya” diye bağırıldığını nakleden Bilecen, kendilerinin de Finlerle “kan kardeş” olduklarını ve “Yaşasın Finlandiya” diye bağırılmaları gerektiğini savunmuştur⁶⁹. M.F.T. imzalı “Finlandiya ve Uygur Finleri” başlıklı yazıda Fin adının Uygur Fin ismin-deki Ural-Altay kökenli bir Turan halkının kısaltılmış adı olduğunu iddia edilmektedir⁷⁰.

65 Muharrem Feyzi Togay, “Siyasi İcmal, Finlandiya”, *Cumhuriyet*, 2 Aralık 1939, s. 2.

66 Muharrem Feyzi Togay, “Siyasi İcmal, Finlerin Müdafaası”, *Cumhuriyet*, 4 Aralık 1939, s. 2.

67 Muharrem Feyzi Togay, “Siyasi İcmal, Yeni Bir İspanya Harbi”, *Cumhuriyet*, 25 Aralık 1939, s. 2; Muharrem Feyzi Togay, “Siyasi İcmal, Finlerin Zaferi”, *Cumhuriyet*, 28 Aralık 1939, s. 2.

68 Abidin Dâver, “Fin-Rus Harbi”, *Cumhuriyet*, 19 Aralık 1939, s. 3.

69 H. Bilecen, “Günün Mevzuları, Finler ve Turan Fikri”, *Cumhuriyet*, 3 Aralık 1939, s. 5.

70 M.F.T. “Günün Mevzuları, Finlandiya ve Uygur Finleri”, *Cumhuriyet*, 4 Aralık 1939, s. 5.

Bu meseleye ilişkin hususi olarak makale kaleme alan Türkolog Hüseyin Namık Orkun, Finlerin Ural-Altay kökenli olduğunu belirttikten sonra çok sayıda Fin ilim adamının özellikle de Orta Asya'daki Türkoloji, çalışmalarından söz etmiş ve Finlerle Türkler arasında akrabalık bulunduğunu savunmuştur⁷¹.

İsmail Habib, Finler hakkındaki övgü dolu bir yazısında Fin tarihiyle Türk tarihini ortaklaştırmaya gayret ederek Finlerin bağımsızlıklarını Çarlık Rusya'sının yıkılması sayesinde kazandığını, Çarlığın yıkılmasının Çanakkale'de kazanılan Türk zaferiyle olduğunu savunmuştur. Dolayısıyla Finlerin bağımsızlığında, Çanakkale şehitlerinin de payı olduğunu dile getirmiştir. Yazıda, Finleri Turanlı bir millet olarak nitelendirirken eski başkenti “Turku” ile Türk kelimeleri arasındaki benzerliğe dikkat çekmiştir. Bu iki isim arasındaki bağın tek başına kendisini mutlu ettiğini ve çok dolambaçlı tartışmalara girmeden bu isimler arasındaki akrabalığın kendisine yeter olduğunu söylemiştir⁷².

Nihayet Nadir Nadi de Finlandiya'nın başarılarını sevinçle karşılarken çok fazla detaylandırmamakla birlikte Finler için “küçük fakat kahraman ırkdaşımız” ifadelerini kullanmıştır⁷³.

Kış Savaşı, *Cumhuriyet* gazetesinin ve yazarlarının düşünce dünyası hakkında önemli ipuçları vermektedir. İlk olarak burada *Cumhuriyet* gazetesinin İkinci Dünya Savaşı yıllarında Alman yanlısı olduğuna dair savın fazla genellemeci olduğu ve en azından Kış Savaşı'nı da içeren ilk dönem için geçerli olmadığı görülmektedir. Bu dönemde gazetede Almanya lehine bazı olumlu yorumlar yer almışsa da bunların diğer bazı devletlere yönelik yapılan olumlu yorumlardan bariz bir fark içerdiği söylenemez.

Cumhuriyet yazarlarından Nadir Nadi ve Peyami Safa bu bağlamda en çok tartışılan isimlerdir⁷⁴. Bu tartışma başlı başına bir inceleme konusu olmakla birlikte Kış Savaşı'nın gerçekleştiği döneme ait gazete koleksiyonu incelendiğinde bu isimlerin Alman taraftarı oldukları yönünde bir tespit yapabilmek mümkün değildir.

71 Hüseyin Namık Orkun, “İlmî Tetkikler, Finlerin Türkolojiye Hizmetleri”, *Cumhuriyet*, 10 Ocak 1940, s. 3. Hüseyin Namık Orkun (1902-1956) Budapeşte Üniversitesinde Gyula Németh'in öğrencisi olarak doktorasını tamamladı. Türkiye'ye döndükten sonra Türk dili ve Türk tarihi üzerine çalışmalar yaptı. Türkçü düşünceyi savunan Orkun, 1944 yılında Irkçılık-Turancılık davasında yargılandı ve bir sene kadar hapis yattı. Serbest kaldıktan sonra da çalışmalarına devam etti. Ömrünün sonlarına kadar Türk Ocakları genel sekreteri olarak görev yaptı. Sabriye Gülay Çimen, “Orkun, Hüseyin Namık”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. Ek-2, Ankara, TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2016, s. 376-377. (Çevrimiçi) <https://islamansiklopedisi.org.tr/orkun-huseyin-namik> (07.02.2022).

72 İsmail Habib, “Finlere Hitabe”, *Cumhuriyet*, 25 Şubat 1940, s. 3.

73 Nadir Nadi, “Rus-Fin Harbine Dair”, *Cumhuriyet*, 26 Aralık 1939, s. 1, 3.

74 Baban, *Politika Galerisi...*, s. 300; Topuz, *II. Mahmud'dan...*, s. 172.

Demet Ercan'ın da belirttiği üzere Peyami Safa'nın savaşın başlangıcından 1940 yılına kadar *Cumhuriyet*'teki yazılarında Hitler hayranlığına rastlanılmamaktadır⁷⁵. İkinci Dünya Savaşı'nın öncesinden başlayarak Fransa'nın işgaline kadarki dönemde Nadir Nadi, Çekoslovakya'nın, Polonya'nın işgaline karşı çıkmış ve Hitler'in sonu belli olmayan saldırgan bir siyaset izlediğinden duyduğu endişeleri dile getiren yazılar kaleme almıştır⁷⁶. Nadir Nadi anılarında buna benzer bir ayırım yaptığından kısmen de olsa bahsetmektedir. Nadi, Fransa'nın işgaline kadarki süreçte, Türk-İngiliz-Fransız Antlaşmasından aldıkları cesaretle Almanya'ya "verip veritirdiklerini" ifade etmektedir⁷⁷. Nadi anılarını çok daha sonra kaleme almış olmanın etkisiyle Alman karşıtlığını biraz abartsa da Kış Savaşı'nın yaşandığı dönemde Alman taraftarı denilebilecek bir tavır da sergilememiştir.

Nadir Nadi anılarında, Mayıs-Haziran 1940'ta Fransa'nın düşmesinden ve 25 Temmuz 1940'ta Türkiye ile Almanya arasında bir ticaret anlaşması imzalanmasından sonra Alman yanlısı yazılar yazmaya başladığını belirtmektedir. Nadi, bu yazıları yazmasındaki gayeyi Türkiye'nin savaş dışı durumunu güçlendirmek ve basındaki gergin havayı yumuşatabilmek olarak açıklamaktadır. Ayrıca yazılarındaki Alman yanlısı düşüncelerin kendi gerçek eğilimlerini aştığını da kabul etmektedir. Nadi, kendisinin Atatürk milliyetçiliğini benimsediğini, saldırgan bir milliyetçiliğe, gericiliğe ve ırkçılığa karşı olduğunu özellikle vurgulamaktadır⁷⁸. Hıfzı Topuz da bu kanaatini dile getirmekte ve örnek olarak Nadir Nadi'nin Şubat 1940'ta Fransızların Maginot Hattı'nı geçdirmek üzere davet ettikleri Türk gazeteci heyetinin içerisinde yer aldığına dikkat çekmektedir. Topuz'a göre Nadir Nadi, Almanya'nın Fransa'yı mağlup etmesinin ardından Alman realitesinin kabul edilmesini savunan ve Alman yanlısı olarak nitelendirilen yazılar kaleme almaya başlamıştır⁷⁹.

Cumhuriyet'in Alman yanlılığıyla itham edilen yazarlarından Peyami Safa'nın, 5 Ocak 1940'ta yazdığı bir yazı kendisinin idealist felsefeye olan yakınlığı görülmektedir. Safa bu yazıda madde ile manayı, sınıf ile milleti kıyaslamış ve mananın maddeye, milletin sınıfa üstün geleceğini savunmuştur. Safa'ya göre Finlerin zaferi keyfiyetin ve milliyetin zaferidir. Fin zaferine şaşırınlar maddenin manadan, sınıfın milletten, kemiyetin keyfiyetten üstün olduğuna inananlardır. Safa dile getirdiği bu idealizmi, başka idealist

75 Ercan, *İkinci Dünya Savaşı'nda...*, s. 162.

76 Ercan, *İkinci Dünya Savaşı'nda...*, s. 116-119.

77 Nadi, *Perde...*, s. 76.

78 Nadi, *Perde...*, s. 114-118.

79 Topuz, *II. Mahmud'dan...*, s. 170.

fikirlerden ayırmak ihtiyacını da hissetmiştir. Kendisinin “keyfiyetin kemiyetten, milletin sınıflardan, mananın maddeden müstakil, göklerde yüzen ve şekilsiz, buudsuz bir mahiyet gibi müşahhas dünyanın bütün kanunlarına yançızen varlıklar olduğuna inanan ortaçağ ruhçularından” olmadığını da özellikle belirtmiştir⁸⁰.

İspanya İç Savaş’ından Franko’nun zaferle ayrılmasını da mananın ve millet fikrinin zaferi olarak değerlendiren Safa, Frente Popular’ın ve Fransa’daki Halk Cephesi’nin maskara olacağını yazdıklarını, bu nedenle kendilerinin sol muarızlarınca faşistlikle ve mürteçilikle itham edildiklerini hatırlatmıştır⁸¹. Safa’nın kendisini demokrasi taraftarı olarak saymakla birlikte İspanya İç Savaş’ında Franko yanında yer almasında dahası bunu millet mefhumunun ve mananın zaferi olarak kabul etmesinde antikomünizmi bir çeşit saplantı haline getirmesi etkili olmuştur.

Nadir Nadi’ye göre Peyami Safa son derece ilkel bir liberalizme bağlıydı. Eşitsizliği bir nevi tabiat kanunu olarak görüyordu. Bu da onu bir müddet sonra liberalizm kıyılarından uzaklaştırarak nasyonal sosyalizme yaklaştırmıştı⁸².

Bununla birlikte, Peyami Safa’nın Kış Savaşı süresince çıkan yazılarında henüz Alman taraftarı olmadığı hatta aksine, zaman zaman yazılarında Almanya aleyhine sözler söylediği görülmektedir. Kış Savaşı sırasında Almanya’nın Sovyetler Birliği ile askeri bir iş birliğinin netleştiğine dair bir değerlendirme yapmıştır⁸³. Peyami Safa’nın hem Kış Savaşı boyunca Fin yanlısı tutumu hem de Sovyetler Birliği ve sosyalizme yönelik genel yaklaşımı -antikomünist tavrı- göz önüne alındığında bu Almanya’ya yönelik ciddi bir eleştiri olarak değerlendirilmelidir.

Finlandiya’nın barış istemek zorunda kalmasının ardından Peyami Safa, Finlandiya’nın başına geleni Almanya’nın Avusturya’yı, Çekoslovakya’yı ve Polonya’yı, İtalya’nın Habeşistan ve Arnavutluk’u işgaline benzetmiştir. Ayrıca Finlandiya’nın Sovyet tekliflerini kabule mecbur kalmasında İsveç ve Norveç gibi komşularını, Avrupalı devletleri, ABD’yi ve nihayet Almanya’yı da suçlamıştır:

“Zavallı Finlandiya, nihayet kendisine Sovyet tekliflerini kabul ettiren bir sulh imzalamaya mecbur edilmek üzere. Bir omuzunu İsveç, öbür omuzunu da Norveç okşuyor. Almanya bileğini tutuyor. Sovyetler de onun elinden kılıcını alıp yerine kalemi veriyor. Habeşistan, Avusturya, Çeko-Slovakya, Arnavudluk, Polonya listesine bir de Finlandiya katılıyor; demek. Müttefikler

80 Peyami Safa, “Hadiseler Arasında, Fin Zaferi”, *Cumhuriyet*, 5 Ocak 1940, s. 3.

81 Safa, “Fin Zaferi”, s. 3.

82 Nadi, *Perde...*, s. 47-48.

83 Peyami Safa, “Hadiseler Arasında, Perşembenin Gelişi”, *Cumhuriyet*, 1 Aralık 1939, s. 3.

zavallıya imdad kuvvetleri göndermeğe hazırlanıyormuş. Bana kalırsa bu kadar aceleye lüzum yok. Hele Rus-Fin sulhu imzalsın, ortadan harb kalksın, insan cesedleri gömülsün, kan lekeleri temizlensin, ceddeler süpürülsün, şehirler eski sakin manzarasını alsın, diğer Avrupalı ve Amerikalı milletler ondan sonra Finlandiyanın ziyaretine giderler. Çünkü bu ziyaretçiler, imdad kuvvetleri değil, turist kabileleri olsa gerek!”⁸⁴.

Peyami Safa'nın bütün bu değerlendirmelerinden, kendisinin Nazi yanlısı olmaktan ziyade idealist bir felsefe benimsemiş esaslı bir antikomünist olduğu sonucuna ulaşmak daha doğru olacaktır. Kış Savaşı esnasında Almanya'ya da zaman zaman hedef alması onun ideolojik açıdan da Alman taraftarı olmadığını göstermektedir.

Cumhuriyet'in bir başka yazarı Muharrem Feyzi Togay ise Kış Savaşı sırasında yazdığı bir yazıda uzun vadede Sovyetlerin içeriden karışmasına dair tahminlerde bulunmuş, böylesi bir karışıklık durumunda arkasının “çorap söküğü” gibi geleceğinden söz etmiştir⁸⁵. Sıklıkla vurgulandığı üzere temennilerle değerlendirmelerin iç içe geçtiği bu dönemde Muharrem Feyzi Togay, bir Türkçü/Turancı olarak Sovyetler Birliği'ne dair kendi ideallerine yönelik temennilerini ortaya koymuştur.

Yukarıda Peyami Safa için Kış Savaşı esnasında Alman yanlısı olmadığına dair savlar Muharrem Feyzi için de geçerlidir. Muharrem Feyzi de savaş sırasında Almanya ile Sovyet Rusya'nın birlikte hareket ettiğini dile getirmiştir⁸⁶. Gerek kendisinin Fin yanlısı oluşu gerekse Sovyet Rusya'ya yönelik bakış açısı göz önüne alındığında bu değerlendirmelerin Almanya'ya yönelik bir eleştiri olarak değerlendirilmesini gerektirmektedir. Dolayısıyla İkinci Dünya Savaşı yıllarında sıklıkla dile getirilecek Alman taraftarlığı iddiasının, en azından bu tarih itibarıyla söz konusu olmadığı söylenebilir.

Abidin Dâver Kış Savaşı'nı konu alan bir makalesinde, savaşta Finlerin kaderinin dışarıdan gelecek yardımlara bağlı olduğunu savunduktan sonra yardım edebilecek devletleri sayıp nitelendirirken kendi ideolojik perspektifini de bir ölçüde yansıtmaktadır. Dâver, ABD gibi milletlerin “sırf insanlık, medeniyet ve civanmertlik saikleriyle” Finlandiya'ya yardım etmek mecburiyetinde olduklarını söyleyerek liberal felsefeye yakın bir duruş sergilemektedir⁸⁷.

İsmail Habib ise Finlandiya ile Türkiye'yi siyaset felsefesi açısından benzer bir konumda ele almıştır. Finlerin kuruluşundan ve medeni bir millet haline gelişinden

84 Server Bedi, “Pazardan Pazara”, *Cumhuriyet*, 10 Mart 1940, s. 5.

85 Muharrem Feyzi Togay, “Siyasi İcmal, Finlerin Müdafası”, *Cumhuriyet*, 20 Aralık 1939, s. 2.

86 Muharrem Feyzi Togay, “Siyasi İcmal, Harbe Yeni Hükümetler Girmiyorlar”, *Cumhuriyet*, 17 Kasım 1939, s. 2.

87 Abidin Dâver, “Askerlik Bahisleri, Fin-Rus Harbine Umumî Bir Bakış...”, *Cumhuriyet*, 23 Şubat 1940, s. 5.

övgüyle bahseden İsmail Habib'in en coşkuyla karşıladığı husus Finlandiya'da kurulan toplum yapısında, bütün tabakalar ortadan kaldıra tek bir katta bir araya gelmiş olmalıdır. İ. Habib'e göre her millette üst, orta ve alt diye refah içinde veya bedbaht bir halde tabakalar bulunurken, Finler bu tabakaları kaldırarak toplumu tek bir katta bir araya getirmişlerdir:

“Evet Fin milleti tek kattadır: Zenginler gösterişi attılar, fakirlerden yoksulluk kalktı. Ne göze batan bir sivrilik, ne gözü iğrendiren bir sefalet. Ahenkli bir tesviye. Yüksekği toprağa yaklaşturdular ve çukuru toprağın üstüne çıkardılar”⁸⁸.

İ. Habib'in tarifi, Türkiye'deki tek parti döneminin halkçılık anlayışında hedeflenen “sınıfsız ve kaynaşmış bir kitle” yaratma arzusunun vücut bulmuş halinden başka bir şey değildir.

Yazının devamında Gökâlpari bir havayla vazifenin önemine de dikkat çekilmiş, toplumdaki herkesin bir vazifesi bulunması lazım geldiğinden ve bunun Finlandiya'da gerçekleştirildiğinden söz edilmiştir⁸⁹. Bu satırlarda Ziya Gökâlpar'ın da etkilendiği solidarist/organizmacı bakış açısıyla ele alınan, çıkarları ortak ve her bir bireyin bir vazifeye sahip olduğu bir toplum prensibinin benimsendiği görülmektedir⁹⁰.

Nadir Nadi ve *Cumhuriyet*, başta Türk-İngiliz-Fransız Antlaşmasıyla şekillenen Müttefik yanlısı Türk dış politikasına uygun bir tavır geliştirmiş, Kış Savaşı esnasında da bu tavrı sergilemiştir. Fransa'nın düşmesinin ardından bu tavrı değiştirme yoluna gitmiştir. Ancak bu tavır değişikliği bir denge politikası olmaktan ziyade Alman yanlılığı yönü ağır basan bir şekle girdiğinde hükümetin ve bizzat İnönü'nün tepkisini çekmiş ve kapatılmayla karşı karşıya kalınmıştır⁹¹.

Sovyet Dostluğu-Fin Yanlılığı Arasında Bir Babil Kulesi: Tan Gazetesinin Yaklaşımı

İkinci Dünya Savaşı yıllarında, özellikle de Müttefiklerin üstünlüğü ele geçirdiği 1943 yılından itibaren Türk-Sovyet dostluğundan yana tavır alan ve hem bu nedenle hem de gazetenin kontrolünü elinde tutan Sertellerin sol-sosyalist düşünceye olan yakınlıkları dolayısıyla sıklıkla komünistlikle itham edilen *Tan* gazetesinin Kış Savaşı'na olan yaklaşımının çok sesli olduğu görülmektedir. Sabiha Sertel'in tabiriyle bu

88 İsmail Habib, “Finlere Hitabe”, *Cumhuriyet*, 25 Şubat 1940, s. 3.

89 İsmail Habib, “Finlere Hitabe”, s. 3.

90 Taha Parla, *Ziya Gökâlpar, Kemalizm ve Türkiye'de Korporatizm*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1993, s. 124-133.

91 Nadi, *Perde...*, s. 118-131.

dönemde “Babil Kulesi”ni andıran⁹² çok sesliliğe yahut karmaşaya sahip *Tan* gazetesinin yazarları kimi zaman aynı sayfa içerisinde birbirinden farklı görüşleri dile getirmişlerdir.

Savaşın ilk birkaç günü verilen haberlerde Finlandiya’yı suçlayan bir dil kullanılmışsa da ilerleyen günlerde haberlerin verilmiş şekli ilk günlere nazaran biraz daha Finlandiya’ya yaklaşmıştır⁹³. Benzer bir dönüşümün gazetenin bazı yazarlarında da olduğu gözlemlenmektedir.

Gazetenin başyazarı Zekeriya Sertel, İkinci Dünya Savaşı yıllarında yazdığı yazılarda Sovyetler Birliği’ni savaş dışı kalmaya çalışan, barış taraftarı bir devlet olarak tanımlamış ve Sovyetler Birliği’nin atmış olduğu adımları hep bu minvalde yorumlamaya çalışmıştır. İngiltere ve Fransa gibi devletlerin Almanya’nın saldırgan siyasetine yeterince tepki göstermemiş olması Zekeriya Sertel tarafından çokça eleştirilirken, Sovyetler Birliği’nin Almanya ile saldırmazlık paktı yapması, Polonya’yı işgali kimi zaman oldukça zorlama bir şekilde olumlu bir mantık içerisinde oturtulmaya çalışılmıştır. Aynı durum Zekeriya Sertel’in Kış Savaşı’na dair yazıları için de geçerlidir⁹⁴.

Zekeriya Sertel’e göre Sovyetler Birliği emperyalist bir ülke olmadığından emperyalistlerin kendi aralarındaki mücadelesi olarak yorumladığı İkinci Dünya Savaşı’na katılmak niyetinde değildir. Sovyetler Birliği bu savaşa katılmamak ve barış içerisindeki durumunu güçlendirmek için Finlandiya’dan bazı taleplerde bulunmuştur. Sovyetler yalnızca istediği yerleri işgal etmekle iktifa edecek ve iki taraf arasındaki bu savaş son tahlilde mahalli bir mücadele olmaktan öteye gitmeyecektir. Öte yandan Zekeriya Sertel taraflar arasında artan gerginlikten İngiltere ve ABD’yi sorumlu tutmaktadır. Sertel’e göre bu iki devlet Finleri kışkırtmakta ve “kafa tutmaya” teşvik etmektedir. Oysa Batılı devletlerin Finlandiya’ya yardım etme şansları pek yoktur. Finlerin, Sovyet taleplerini karşılamamak hususunda direnmesi durumunda bir savaş kaçınılmaz olacaktır. Son tahlilde Zekeriya Sertel, Finler daha fazla mukavemet etmezse sulh yoluyla meseleyi halletmek ihtimali vardır, diyerek Finlandiya’yı taviz vermesi gereken taraf olarak görmüştür⁹⁵.

92 Sabiha Sertel, *Roman Gibi*, Belge Yayınları, İstanbul, 1987, s. 173.

93 “Rus-Fin Hududunda Çarpışmalar”, *Tan*, 29 Kasım 1939, s. 1; “Finlandiya Teslim Olmuyor”, *Tan*, 2 Aralık 1939, s. 1; “Fin Cümhurreisi, Şerefli Bir Sulhe Hazırız, Fakat Baş Eğmiyeceğiz, Diyor”, *Tan*, 2 Şubat 1940, s. 1.

94 Serdar Kara, *Muhaliif Bir Gazeteci Yazar Olarak Zekeriya Sertel*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Konya, 2021, s. 324-326.

95 M. Zekeriya Sertel, “Sovyet Rusya Baltık Devletlerinden Ne İstiyor?”, *Tan*, 30 Eylül 1939, s. 1, 6; M. Zekeriya Sertel, “Finlandiya S. Rusya İhtilafı”, *Tan*, 30 Kasım 1939, s. 1, 6.

Üçüncü sayfadaki köşesinde Kış Savaşı'na ilişkin çokça yazı kaleme alan isimlerden birisi Ömer Rıza Doğrul'dur⁹⁶. Doğrul, savaş başlamadan evvel Fin-Sovyet gerginliğinin iyice yükseldiği sırada, aradaki meselelerin hallolmayacak ve bir anlaşma ile neticelenmeyecek şeyler olmadığını yazarak en başından itibaren bu savaşın çıkmasını istemeyen bir tavır almıştır⁹⁷. Savaş başladıktan sonra ise Doğrul, Finlandiya'yı suçlu olarak görmüştür. Ona göre sınır olaylarını büyüten ve savaşa hazır bir devlet tavrı sergileyen taraf Finlandiya'dır⁹⁸.

Doğrul bu tavrını savaş başladıktan sonra da devam ettirmiş ve bir an evvel savaşın neticelenmesini dileyen yazılar yazmıştır. Hatta biraz daha ileri giderek savaşın sonuna kadar Finlandiya'nın yenilmesinin kaçınılmazlığını belirtmiş, bu şartlar altında direnmenin gereksiz olduğunu savunmuştur⁹⁹. Doğrul'un Finlandiya'ya karşı böyle bir tutum sergilemesinde Sovyetlere sempati duymasından ziyade bu savaşın İkinci Dünya Savaşıyla da birleşerek daha geniş bir alana yayılmasından endişe duymasının etkili olduğunu söylemek mümkündür.

Ömer Rıza Doğrul'la aynı sayfanın diğer köşesinde yazılar kaleme alan Burhan Felek ise Kış Savaşı konusunda Doğrul'dan son derece farklı bir tavır takınmıştır. Burhan Felek bu meselede Finlandiya'yı kesin olarak haklı görürken, "Felek" adlı köşesinden Sovyetler Birliği'ni defalarca sert bir şekilde suçlamıştır.

Burhan Felek savaşın arifesinde 30 Kasım 1939 tarihli "Emperyalist Finlandiya" başlıklı yazısında ironik bir üslup kullanarak, "3,5 milyonluk Finlandiya mı emperyalist olup bir yere saldıracak?", diye sormuştur. Ardından Sovyetler Birliği'ni kastederek nehrin aşağısındaki kuzuyu yemek için bahane arayan kurdun "sen benim suyumu bulandırıyorsun" dediği masalı hatırlatarak Sovyetler Birliği'nin öne sürdüğü gerekçelere olan itimatsızlığını dile getirmiştir¹⁰⁰.

96 Ömer Rıza Doğrul (1893-1952) Kahire'de aslen Burdurlu bir ailenin çocuğu olarak dünyaya geldi. Eğitimini Ezher Üniversitesinde tamamlayıp gazeteciliğe başladı. Ayrıca Mısır'dan İstanbul'a yazılar göndermekteydi. 1915'te ise İstanbul'a geçti. Bu sırada daha sonra damadı olacağı Mehmed Akif (Ersöz) ile tanıştı. İslâm dünyasını konu edinen çeşitli kitaplar ve yazılar yayınladı. *Tevhid-i Efkâr*, *Tan*, *Cumhuriyet* gibi çeşitli gazetelerde yazarlık yaptı. 1950 seçimlerinde DP'den Konya milletvekili seçildi. Mustafa İsmet Uzun, "Doğrul, Ömer Rıza", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 9, İstanbul, TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 1994, s. 389-392. (Çevrimiçi) <https://islamansiklopedisi.org.tr/dogrul-omer-riza> (07.02.2022).

97 Ömer Rıza Doğrul, "Bugün, Sovyet Birliği ve Finlandiya", *Tan*, 30 Ekim 1939, s. 3.

98 Ömer Rıza Doğrul, "Bugün, Bir Ademi Tecavüz Paktının Feshi", *Tan*, 30 Kasım 1939, s. 3.

99 Ömer Rıza Doğrul, "Bugün, Fin Milletinin Müracaati", *Tan*, 11 Aralık 1939, s. 3.

100 Burhan Felek, "Felek, Emperyalist Finlandiya", *Tan*, 30 Kasım 1939, s. 3.

Kış Savaşı başladıktan sonra sesinin tonunu daha da sertleştiren Burhan Felek, bu savaşı utanç verici olarak nitelendirmiştir. Felek'e göre savaş büyük balık, küçük balığı yutar sözünün bir karşılığıdır. İki taraf arasında kabul edilemez büyüklükte bir güç farkı vardır¹⁰¹.

Yeni Sabah ve *Cumhuriyet* gazetelerinde sıkça savunulan Finlerle Türkler arasındaki ırk kardeşliği iddiasını Burhan Felek zaman zaman dile getirmiştir¹⁰². Diğer taraftan çalışmada konu edilen üç gazete arasında Finlerin Türklükle olan bağı en az *Tan*'da işlenmiştir.

Tan'da zaman zaman uzmanlık alanıyla ilgili yazılar kaleme alan Coğrafyacı Faik Sabri Duran, Finlandiya hakkında bilgi veren bir yazı kaleme almış ve “Şimalin Centilmenleri” olarak nitelendirdiği Finlandiya hakkında olumlu ifadeler kullanmıştır. Kış Savaşı konusuna da değinen Duran, Sovyetler Birliği'nin haksız olduğunu açıkça dile getirerek Sovyetlerin Baltık denizini bir Sovyet gölüne dönüştürmek istediğinden bahsetmiştir¹⁰³.

Milletler Cemiyeti'nin konuya dâhil olarak Sovyetler Birliği'ni Cemiyetten atmasını Serteller tepkiyle karşılamışlardır. Zekeriya Sertel, 13 Aralık 1939 tarihli yazısında Cemiyetin İtalya'nın Habeşistan'a, Japonya'nın Çin'e, Almanya'nın Orta Avrupa'ya yönelik saldırılarına ses çıkarmayıp Finlandiya meselesini doğrudan ele almasını çifte standart olarak değerlendirmiştir¹⁰⁴. Kış Savaşı'yla ilgili meselelere köşesinde neredeyse hiç değinmeyen Sabiha Sertel de Milletler Cemiyetine benzer bir şekilde tepki göstererek, dünyanın dört bir yanında savaşlar yaşanırken sesi çıkmayan Milletler Cemiyetinin “öldü sanılırken” Fin-Rus Savaşı çıkınca sesinin çıkmaya başladığına dikkat çekmiştir¹⁰⁵.

Burhan Felek ise konunun Milletler Cemiyetine aksetmesini, çalgısıyla, eğlencesiyle bir sünet düğününe benzeterek, ne kadar gürültü patırtı olursa olsun sonucun aynı yere varacağını savunmuştur. Felek'e göre bütün bu gürültüler nasıl ki çocuğun elemi azaltmıyorsa, Finlerin de başına gelecek olanın aynısı olduğunu kendine has üslubuyla

101 Burhan Felek, “Felek, Büyük Balık Küçük Balığı Yutar”, *Tan*, 2 Aralık 1939, s. 3, 7.

102 Burhan Felek, “Felek, Adımı Olsun Doğru Söyliyelim”, *Tan*, 8 Aralık 1939, s. 3, 7; Burhan Felek, “Felek, Bir Coğrafya Dersi”, *Tan*, 18 Aralık 1939, s. 3; Burhan Felek, “Felek, Galip Sayılır Bu Yolda Mağlup”, *Tan*, 15 Mart 1940, s. 3. *Tan* gazetesinde 10 Aralık 1939 tarihinden itibaren “Finlanda” tabiri kullanılmıştır. Bunu ilk olarak öneren 8 Aralık 1939 tarihli yazısıyla Burhan Felek'tir. Burhan Felek, “Felek, Adımı Olsun Doğru Söyliyelim”, s. 3, 7. *Tan*'daki bu kullanım basında pek kabul görmemiştir.

103 Faik Sabri Duran, “Şimalin Centilmenleri: Finlandalılar”, *Tan*, 4 Ocak 1940, s. 5.

104 M. Zekeriya Sertel, “Milletler Cemiyeti Gene Faaliyette”, *Tan*, 13 Aralık 1939, s. 1, 6.

105 Sabiha Sertel, “Görüşler, Milletler Cemiyetinin Son İhtimar”, *Tan*, 13 Aralık 1939, s. 5.

ifade etmiştir. Cemiyetin Sovyetler Birliği'ne 24 saat mühlet vermesini de bir Nasrettin Hoca fıkrasına benzeten Felek'in anlattığı fıkrada Nasrettin Hoca, Timur'a 24 saat içinde Akşehir'den çıkmasını söyler. Timur, çıkmazsam ne yapacaksın diye karşılık verince, Hoca, "Hiç! Heybemi alır ben giderim" der. Felek'e göre Milletler Cemiyetinin durumu da Nasrettin Hoca'dan farksız değildir¹⁰⁶.

Tan gazetesinin bir başka yazarı Naci Sadullah da Felek gibi MC'ye karşı alaycı bir üslup kullanmış ve MC'nin daha önceki ülkelerin işini hallettiği gibi Finlandiya'nın işini de halledecektir, diyerek Finlandiya'nın sonunun Habeşistan, Avusturya, Çekoslovakya gibi ülkelerden farksız olmayacağını savunmuştur¹⁰⁷.

Savaşın beklenenin aksine Finlandiya'nın aldığı başarılar karşısında uzaması karşısında Zekeriya Sertel, Finlandiya'nın ikinci bir İspanya durumuna dönüşmesinden duyduğu endişeyi dile getirmiştir. İspanya İç Savaşı'nda demokrasiler ile faşizm arasındaki mücadele yaşandığını belirttikten sonra Finlandiya'da demokrasiler ile Bolşeviklerin mücadele ettiğini yazmıştır. Zekeriya Sertel'in yapmış olduğu benzetmede dikkat çekici nokta İspanya'daki faşistlerle/Nazilerle, Finlandiya'daki demokrasileri dışarıdan yardım etmek bağlamında da olsa aynı kefeye koymasındır. Sertel'e göre faşistlerin/Nazilerin İspanya'da Franco güçlerine yardım ettiği gibi, Kış Savaşı'nda demokrasiler Finlandiya'ya "müdahale" edeceklerdir¹⁰⁸. Zekeriya Sertel'in son derece zorlama bir şekilde kurduğu bu benzetme bir ölçüde onun ideolojik tercihini yansıtmaktadır. Zekeriya Sertel gerek Kış Savaşı boyunca gerekse İkinci Dünya Savaşı süresince yazmış olduğu yazılarda Sovyetler Birliği'ne karşı müsamahakâr bir tavır takınmıştır. Her ne kadar kendisini Sovyetler Birliği'nde benimsenen tarzda bir sosyalist olarak nitelendirmek güçse de Sovyetler Birliği'ndeki deneyime ilgiyle yaklaştığını söylemek mümkündür¹⁰⁹. Bu da onun Sovyetler Birliği'ne karşı daha yumuşak bir üslup kullanması ve değerlendirmelerinde Sovyetler Birliği'ne yakın bir yerde durması sonucunu doğurmuştur.

Zekeriya Sertel'in Kış Savaşı özelinde Sovyetler Birliği'ne yönelik olumlu değerlendirmelerinin ortaya çıkmasını doğuran bir başka faktör ise olası Sovyet-Alman askeri ittifakıdır. Müttefiklerin Finlandiya'ya fiili bir yardım kalkışması, buna karşılık Almanya'nın bu durumu bir fırsat bilerek Sovyetlerle olan saldırmazlık paktını askeri bir ittifaka dönüştürmesi ihtimali Zekeriya Sertel'i endişelendirmektedir. Zira Zekeriya Sertel'e göre böylesi bir ittifak İkinci Dünya Savaşının mukadderatı hakkında büyük ve

106 Burhan Felek, "Felek, Milletler Cemiyeti ve Finlerin Hıtan Cemiyeti", *Tan*, 14 Aralık 1939, s. 3.

107 Naci Sadullah, "İşin Şakası, Bir de Benim Görüşümle!", *Tan*, 15 Aralık 1939, s. 2, 7.

108 M. Zekeriya Sertel, "Finlanda Harbi Yeni Bir Safhaya Giriyor", *Tan*, 3 Ocak 1940, s. 1, 7.

109 Kara, *Muhafif Bir...*, s. 324-327, 331-332.

vahim neticeler doğuracaktır¹¹⁰. Sertel'in bu endişesi dönemin Türk dış politikasının da önemli problemlerinden birisidir.

Savaşın sonuna gelindiğinde Burhan Felek, Sovyetlerin Finlandiya'ya ilettiği barış teklifinden son derece rahatsız olmuş ve bu tekliflerin Sovyet boyunduruğu altına girmek demek olduğunu ifade etmiştir. Diğer taraftan, Burhan Felek yazılarında başta İsveç olmak üzere Finlandiya'ya komşu ülkeleri yeterince yardım etmedikleri gerekçesiyle suçlamıştır¹¹¹. Finlerin savaşını bir “yiğitlik destanı” olarak nitelendiren Felek, daha fazla söz söylemeyi bu bir avuç kahramana hürmetsizlik olarak nitelendirmiştir¹¹².

Savaşın ilk günlerinde Finlandiya'ya karşı daha negatif bir tutum sergileyen ve Finlandiya'nın gereksiz bir direniş gösterdiğini savunan Doğrul, zaman zaman Finlandiya'nın beklediğinin çok daha üstünde başarılar elde ettiğini, güçlerinin azlığına rağmen büyük kahramanlıklar gösterdiğini yazmışsa da savaşın sonuna ilişkin öngörülerinde bir değişiklik olmamıştır¹¹³. Doğrul, savaşın başında olduğu gibi Finlerin gereksiz yere direniş gösterdiği kanaatindedir. Finler, Müttefiklerden ve komşu ülkelerden yardım geleceği düşüncesiyle Sovyet taleplerini kabul etmemişlerdir. Zira kendileri de yardım olmaksızın bu harbin yükünü çekemeyeceklerini biliyorlardı. Ancak yeterince yardım gelmemesi neticesinde sonunda büyük fedakârlıklar yaparak Sovyet taleplerini kabul etmek zorunda kaldılar. Tüm bunlara rağmen Doğrul, Finlerin barış yaparak daha büyük fedakarlıklarda bulunmaktan kurtulduğunu belirtmektedir¹¹⁴. Yukarıda da belirtildiği üzere Doğrul'un savaş esnasında nispeten Finlandiya karşıtı olarak nitelendirilebilecek yazıları Kış Savaşı'nın bizzat varlığına yönelik de okunabilir. Doğrul bu savaşın gerçekleşmemesinin Finlandiya'nın elinde olduğu kanaatindedir. Bu nedenle Finlandiya'nın Sovyet taleplerini kabul etmesinden yana görüş beyan etmiştir. Bu kanaatlerin oluşmasında ise ideolojik bir taraf yoktur.

Nitekim Doğrul savaşın sona ermesinin ardından yazdığı bir yazıda Finlandiya, İsveç ve Norveç'in birlikte hareket etmesi lüzumundan söz etmiş ve bunun Sovyet-Fin Savaşından çıkarılması gereken bir ders olduğunu söylemiştir¹¹⁵. Diğer taraftan Finlerin

110 M. Zekeriya Sertel, “Son Günlerin Siyasi Faaliyetlerinin İyüzü”, *Tan*, 11 Ocak 1940, s. 1, 7.

111 Burhan Felek, “Felek, Üç Sivilce”, *Tan*, 9 Mart 1940, s. 3; Burhan Felek, “Felek, Galip Sayılır Bu Yolda Mağlup”, *Tan*, 15 Mart 1940, s. 3.

112 Burhan Felek, “Felek, Galip Sayılır Bu Yolda Mağlup”, s. 3.

113 Ömer Rıza Doğrul, “Bugün, Finlerin Sulh Teklifi”, *Tan*, 3 Şubat 1940, s. 3; Ömer Rıza Doğrul, “Bugün, Finlanda Harbi”, *Tan*, 3 Şubat 1940, s. 3.

114 Ömer Rıza Doğrul, “Bugün, Şimalde Sulh”, *Tan*, 14 Mart 1940, s. 3.

115 Ömer Rıza Doğrul, “Bugün, Sulhten Sonra”, *Tan*, 15 Mart 1940, s. 3.

sulha mecbur kalmasında esas sorumlu olan devlet olarak Almanya'yı göstermiş, müttefiklerin bu konuda bir kabahati olmadığını savunmuştur¹¹⁶.

Sonuç

Tek parti dönemi koşullarında, Türk basınının kendi ideolojik perspektifini yansıtabilmesi daha çok dış politik meseleler yoluyla olmuştur. Bu bağlamda Kış Savaşı, Türk basınının çeşitli açılardan ideolojik eğilimlerini yansıtan önemli bir hadisedir.

İkinci Dünya Savaşı'nın başlamasından kısa bir süre sonra Sovyetler Birliği'nin, sınıır güvenliğini gerekçe göstererek Finlandiya'ya saldırıya geçmesiyle başlayan Kış Savaşı, dönemin Türk basınında önemli bir yer tutan *Yeni Sabah*, *Cumhuriyet* ve *Tan* gazetelerinde yakından takip edilen ve sıkça işlenen bir mesele olmuştur. Bu çalışmada ele alınan üç gazete de Kış Savaşı'nda aralarında bazı farklar bulunmakla birlikte Finlandiya'dan yana tavırlar sergilemiştir. Bu durum, Türkiye'nin 1939 Türk-İngiliz-Fransız İttifak Antlaşmasıyla şekillenen dış politika anlayışına uygun düşmektedir. Öte yandan gazetelerin yaklaşımındaki farklılıklar ise yukarıda da belirtildiği üzere bu gazetelerin daha çok ideolojik eğilimleriyle alakalıdır.

İkinci Dünya Savaşı'na doğru gidilirken Türkiye temelde her ne kadar savaş dışı kalmak istese de savaş ihtimalini görmezden gelmemiş aksine Aydoğdu'nun ifadesiyle "kendisinin kaçınılmaz şekilde muharebeye sürüklenen bir ülke" olduğunu tespit etmiştir. Bu durum karşısında 1939 Türk-İngiliz-Fransız İttifak Antlaşması ile Türkiye, safını bu devletlerin yanında belirlemiştir. Bu çalışmada odaklanılan Kış Savaşı süresince, İkinci Dünya Savaşı döneminde Türk basınının üç farklı eğilime sahip gazetesi olarak bilinen *Tan*, *Yeni Sabah* ve *Cumhuriyet*, aralarında ideolojik eğilimlerinden kaynaklanan bazı farklar bulunmakla birlikte, ana hatlarıyla Türk hükümetinin ve Müttefiklerin tutumuna yakın bir şekilde tavır sergilemişlerdir. Basının çizgisini ve Kış Savaşı'na ilişkin tavırını belirleyen ana etken Türk hükümetinin benimsediği dış politika anlayışıdır.

Bu çalışmada ele alınan yayın organlarından *Yeni Sabah* gazetesi Finlandiya'dan yana tavır alırken esas olarak Müttefik yanlısı bir rota takip etmiştir. Özellikle de gazetenin başyazarı Hüseyin Cahid Yalçın, İngiltere-Fransa yanlısı yazılar kaleme almış, kendi ideolojik çizgisinin de bu yönde olduğuna dair işaretler vermiştir. Alman karşıtlığını açıkça gösteren *Yeni Sabah* ve Hüseyin Cahid Yalçın, her ne kadar Fin yanlısı olsa da Sovyetler Birliği'ne doğrudan cephe almaktan çekinmiştir. Zira bu esnada Sovyetler Birliği, Almanya ile örtülü bir iş birliği içinde olsa da Müttefiklerle doğrudan savaş

116 Ömer Rıza Doğrul, "Bugün, Mister Chamberlain'in Nutku", *Tan*, 20 Mart 1940, s. 3.

halinde değildir. Bu durum Müttefikleri destekleyen *Yeni Sabah* gazetesinde Sovyetler Birliği'nin, Almanya'nın yanında doğrudan doğruya yer almasına yönelik endişeler doğurmuştur. Bu endişe dolayısıyla Sovyetler Birliği'ne yönelik yorumlarda bir temkinlilik söz konusudur. En azından *Yeni Sabah* örneğinde görüldüğü üzere Kış Savaşı'nda Finlandiya'dan yana tavır alınmakla birlikte bu durum Sovyetler Birliği'ne yönelik Almanya nispetinde bir karşıtlık yaratmamıştır.

Cumhuriyet ise yine Finlandiya'dan yana tavır almakla birlikte bu dönemde diğer devletlerden yana olmak hususunda çok fazla renk vermemektedir. İkinci Dünya Savaşı dönemi Türk basınına ilişkin çalışmalarda Alman yanlısı olmakla itham edilen *Cumhuriyet* gazetesinin bu dönemde böylesi bir eğilime sahip olduğunu söylemek mümkün değildir. Aksine, gazetede Almanya'ya yönelik kimi eleştirilere rastlanmaktadır. Gazete yazarlarının da bu hususta farklı eğilimlere sahip oldukları anlaşılmaktadır. *Cumhuriyet*'te solidarist/korporatist, idealist, Türkçü, liberal farklı ideolojik perspektiflerin Kış Savaşı vesilesiyle dile getirildiği görülmektedir. *Cumhuriyet* gazetesinin Alman yanlılığı, Haziran 1940'ta Fransa'nın düşüşünden sonra ortaya çıkmıştır. Fransa'nın düşüşünden sonra İkinci Dünya Savaşı Türk dış politikasında da bir kırılma yaşanacaktır. Türk basınında daha belirgin bir cepheleşme ortaya çıkacaktır. *Cumhuriyet* gazetesinin Alman taraftarlığı bu gelişmelerin bir ürünüdür.

Serteller yönetimindeki *Tan* gazetesi Türkiye-Sovyetler Birliği dostluğunu savunan anlayışı dolayısıyla Finlandiya'dan yana tavır almakta nispeten daha tereddütlüdür. Bununla birlikte *Tan*'ın bu dönemde gösterdiği çok seslilik içerisinde, örneğin Burhan Felek, açıkça Finlandiya'dan yana tutum alabilmiştir. Zekeriya Sertel ise Sovyetler Birliği'ni bu hususta anlamaya çalışan yazılar yazmakla birlikte Finlandiya'nın da zaman zaman hakkını teslim etmekten geri kalmamıştır. Sabiha Sertel'in ise Kış Savaşı'na neredeyse hiç değinmemesi oldukça dikkat çekicidir. Burhan Felek ile aynı sayfada köşesi bulunan Ömer Rıza Doğrul'un başta bu savaşın çıkmasını istemeyen bir tavır takındığı, sonrasında ise daha çok Finlandiya'yı suçlar yazılar yazdığı görülmektedir. Savaşın sona ermesini ise *Tan* gazetesi olumlu karşılamıştır. Zira *Yeni Sabah* gazetesinde olduğu gibi *Tan*'ın da temel endişelerinden birisi Sovyetler Birliği'nin Almanya ile olan iş birliğini savaş ortaklığına dönüştürmesidir. Kendisini Nazi Almanya'sı karşıtı bir yerde en başından beri konumlandıran *Tan*, böylesi bir durumda savunduğu fikirlerin boşa düşeceği için Kış Savaşı'nın daha fazla uzamadan ve Müttefiklerle Sovyetler Birliği'ni doğrudan karşı karşıya getirmeden sonuçlanmasından memnuniyet duymuştur.

Dönemin Türk basınına ait yapılan çalışmalarda İkinci Dünya Savaşı Türk basınına ait literatürde bu üç gazete genellikle farklı birer eğilimi temsil eder şekilde sınıflandırılmaktadır. Ancak yukarıda da belirtildiği üzere basındaki “cepheleşme” Kasım 1939-Mart 1940 tarihleri arasındaki Kış Savaşı sırasında henüz görülmemektedir. Yukarıda da belirtildiği üzere basındaki “cepheleşme” Haziran 1940’ta Fransa’nın düşüşünden sonra değişen Türk dış politikasıyla birlikte gelişecek bir olgudur.

Finlandiya’ya yönelik sempatinin kaynaklarından birisi de Finlandiya ile Türkiye arasında bir kader ortaklığı görülmesidir. İkinci Dünya Savaşı’na doğru gidilen süreçte “büyük” devletler tarafından tehdit altında olan ülkeler şu veya bu şekilde kendilerini korumaya çalışmışlardır. Finlandiya’nın saldırıya uğraması, Türkiye’nin de başına gelebilecek olası bir durum olarak görüldüğünden Finlandiya’ya sempati ile yaklaşmıştır.

Gazetelerin Kış Savaşı’na ilişkin yaklaşımlarında dikkat çeken bir başka konu ise Finlerin Türk-Turan kökenli oluşuna dair iddialardır. Finlerin kahramanlıklarının temelinde Türk/Turan kökenli oluşlarının etkisinden bahsedilmiştir. Burada hem Türklükle kahramanlığı özdeşleştirme vurgusu olduğu gibi hem de politik konjonktürde yanında yer alınan Finlere bir meşruiyet kazandırma isteğinin olduğu da söylenebilir. Bu mesele ayrıca daha detaylı bir şekilde işlenebilecek bir mesele olup bu çalışma kapsamında incelenen yayın organlarından *Cumhuriyet* bu vurguyu en yoğun kullanan gazete olmuştur. *Yeni Sabah*’ta da benzer vurgulara rastlanmaktadır. *Tan*’da ise bu vurguya son derece az rastlanmakta, Burhan Felek dışında bir isim göze çarpmamaktadır. Bunda *Tan*’ın ideolojik/politik açıdan durduğu yerin etkili olduğu söylenebilir. *Tan* gazetesi İkinci Dünya Savaşı yıllarında Türkçü/Turancı kesimlere uzak durmuş, daha açık bir ifadeyle bu düşünceyle doğrudan doğruya mücadele etmiştir. Bu nedenle *Tan*’da bu tarz ifadeler pek görülmemektedir.

Son tahlilde çalışmada ele alınan gazetelerin Kış Savaşı’na dair tavırlarını büyük ölçüde dönemin 1939 Türk-İngiliz-Fransız İttifak Antlaşmasıyla şekillenen Türk dış politikası belirlemiştir. Bu nedenle bu üç gazete de Kış Savaşı’nda Finlandiya’da yana tavır takınmıştır. Bununla birlikte gazetelerin ve yazarlarının yaklaşımındaki bazı farklılıklar kendilerinin ideolojik eğilimlerini göstermektedir. Hüseyin Cahid Yalçın’ın ve Yeni Sabah gazetesinin Batı demokrasilerine yönelik eğilimini; Cumhuriyet yazarlarından Peyami Safa’nın antikomünist yaklaşımını, Muharrem Feyzi’nin Turancı yaklaşımını, gazetenin diğer yazarlarında yer yer korporatist, solidarist eğilimleri; *Tan* gazetesinden Zekeriya Sertel’in Sovyetlere ve dolayısıyla sosyalizme belli ölçüde bir ilgisini Kış Savaşı’na dair yazılarında görmek mümkündür.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

KAYNAKÇA

I. Arşiv Belgeleri

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), Fon: 30-10-0-0, Kutu: 131, Gömlek: 937, Sıra: 15 (10.12.1933).

II. Süreli Yayınlar¹¹⁷

Cumhuriyet (1939-1940)

Tan (1939-1940)

Yeni Sabah (1939-1940)

III. Kitap ve Makaleler

Armaoğlu, Fahir: *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1994)*, C. 1, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1992.

Aydoğdu, Murat: “1939 İngiliz-Fransız-Türk Antlaşması’na Dair Dikkatlerden Kaçan Bir Gerçek: Özel Anlaşma’da Yer Alan ‘Erteleyici Madde’nin Kaldırılması”, *Uluslararası İlişkiler*, C. 19, No. 75, 2022, s. 83-100.

Azman, Ayşe: *Türk Basımında Siyasi Bir Gazeteci Hüseyin Cahit Yalçın*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 1994.

Baban, Cihad: *Politika Galerisi, Bir Devrin Hükümranları*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2009.

Bengi, Hilmi: *Gazeteci, Siyasetçi ve Fikir Adamı Olarak Hüseyin Cahit Yalçın*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2000.

Ciano, Kont Galeazzo: *Savaş Günlükleri 1939-1943*, çev. Selçuk Uygur, Kronik Kitap, İstanbul, 2018.

¹¹⁷ Kullanılan süreli yayınların künyeleri dipnotlarda gösterilmiştir.

- Çimen, Sabriye Gülay: “Orkun, Hüseyin Namık”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. Ek-2, Ankara, TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2016, s. 376-377. (Çevrimiçi) <https://islamansiklopedisi.org.tr/orkun-huseyin-namik>, 07.02.2022.
- Ercan, Demet: *İkinci Dünya Savaşı'nda Türk Kamuoyunda Hitler Algısı*, Libra Kitap, İstanbul, 2018.
- Güvenir, O. Murat: *2. Dünya Savaşında Türk Basını, Siyasal İktidarın Basını Denetlemesi ve Yönlendirmesi*, Gazeteciler Cemiyeti Yayını, İstanbul, 1991.
- Gürkan, Nilgün: *Türkiye'de Demokrasiye Geçişte Basın (1945-1950)*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1998.
- Hale, William: “Turkey and Britain in World War II: Origins and Results of the Tripartite Alliance, 1935-40”, *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*, C. 23, No. 6, 2021 s. 824-844.
- İnönü, İsmet: *Defterler (1919-1973)*, C. 1, Hazırlayan Ahmet Demirel, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2001.
- İsmayil, Gülzar: “Finlandiya ile Sovyetler Birliği Arasında Yaşanan Kış Savaşı'na ve Devam Savaşı'na Tatar Türklerinin Katılımı”, *Kesit Akademi Dergisi*, Yıl 3, Sayı 11, Aralık 2017, s. 158-172.
- Kabacalı, Alpay: *Türk Basınında Demokrasi*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1994.
- Kara, Serdar: *Muhaliif Bir Gazeteci Yazar Olarak Zekeriya Sertel*, Konya, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Konya, 2021.
- Kılıç, Sezen: *Türk Basınında Hitler Almanya'sı (1933-1945)*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2010.
- Koloğlu, Orhan: *Osmanlı'dan 21. Yüzyıla Basın Tarihi*, Pozitif Yayınları, İstanbul, 2015.
- Kurban, Vefa: *Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği Tarihi*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul, 2020.
- Levent, Sinan: “Muharrem Feyzi Togay'a göre Japonya; Japon Arşiv Belgelerinde Togay”, *Asya-Pasifik Çalışmaları Türkiye Yıllığı*, No: 4, 2009, s. 12-31.
- Nadi, Nadir: *Perde Aralığından*, Çağdaş Yayınları, İstanbul, 1991.
- Öztekin, Hülya: *Tan, Serteller Yönetiminde Muhaliif Bir Gazete*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2016.
- Parla, Taha: *Ziya Gökalp, Kemalizm ve Türkiye'de Korporatizm*, İletişim Yayınları, İstanbul 1993.
- Sander, Oral: *Siyasi Tarih 1918-1994*, İmge Kitabevi, Ankara, 2007.
- Sertel, Sabiha: *Roman Gibi*, Belge Yayınları, İstanbul, 1987.
- Topuz, Hıfzı: *II. Mahmud'dan Holdinglere Türk Basın Tarihi*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2015.

Uzun, Mustafa İsmet: “Doğrul, Ömer Rıza”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 9, İstanbul, TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 1994, s. 389-392. (Çevrimiçi) <https://islamansiklopedisi.org.tr/dogrul-omer-riza>, 07.02.2022.

Yümlü, Murat: “Yarım Asra Ulaşan Basın Emeği Işığında Gazeteci Abidin Dâver”, *Türkiyat Mecmuası*, C. 29/1, 2019, s. 249-299.